వరూధినీప్రవరాఖ్యానం

వరూధినీ ప్రవరాఖ్యము

DRAMATIC ADAPTATION

OF

PEDDANNA'S MANUCHARITRA

BY

R. V. M. G. RAMA RAO

THE YUVARAJAH OF PITHAPURAM

అంకితము

తండ్రిగారైన
ఆంధ్రభోజ, సాహిత్య చక్రవర్తి,
డాక్టరు రాజారావు వేంకటకుమారమహీపతి
సూర్యారావుబహద్దరు, పిఠాపురము మహారాజావారికి
భక్తితో సమర్పితము.

గ్రంథకర్త.

దయతో శ్రమతీసికొన్న
డాక్టరు గిడుగు సీతాపతిగారికి
నా నమస్కారములు ; ధన్యవాదములు.

గ్రంథకర్త.

పాత్ర వర్గము

పెద్దనార్యుడు
దూతిక
లేఖకుడు
ప్రవరుడు
సిద్ధుడు
ఇద్దరు శిష్యులు
ప్రవరుని భార్య
వరూధిని
వరూధిని చెలికత్తెలు ఇద్దరు
మాయాప్రవరుడు
మాయాప్రవరుని చెలికాడు

Printed at
Renaissance Printers Ltd., Madras-17
Q.H.Ms. 124—21-4-47—500

ప్రస్తావన

శ్రీ పిఠాపురం యువరాజా శ్రీ రావు వేంకటమహీపతి గంగాధరరామారావుగారు ఆంధ్రలోకమునకు చిరపరిచితులు; ఆగర్భశ్రీమంతు లయ్యును నిరాడంబరులు; విద్యాగోష్ఠీయసం దనురక్తులు; ఆంధ్రగీర్వాణాంగ్లేయభాషాకోవిదు లయి గ్రంథరచనాసామర్థ్య మలవరచుకొన్నవారు. వీరు ఇంతకుముందు రచించిన నాటకములు, ఖండకావ్యములు, ప్రసంగములు మనోహరములని మెప్పు పొందినవి; నవీనాంధ్రకవిమండలిలో వీరికొక ఉన్నతస్థానము లభించినది. వీరి రచన లన్నిటను స్వతంత్రభావనాశక్తి అపూర్వకల్పనాసామర్థ్యము గోచరములు కాగలవని నా నమ్మకము.

ఇప్పుడు వీరు రచించిన ఈ "వరూధినీ ప్రవరాఖ్యము" నందలి రచనావిధానము అపూర్వమైనది. ఆంధ్రకవితాపితామహుడయిన అల్లసాని పెద్దనామాత్యుడు రచించిన స్వారోచిష మనుచరిత్రమనే ప్రబంధములోని మొదటి మూడాశ్వాసములందును గల వరూధినీ ప్రవరుల కథను దృశ్యకావ్యముగా వీరు మార్చినారు. ఇది నాటకరూపమునే తాల్చినను నాటకలక్షణమునకు కొద్దిగా భిన్నమయిన పద్ధతిని రచితమైనది. ఇదియొక నూతన విన్యాసము; దశవిధరూపకములలో దేనికిని సరిపడనిది. ఇంతకు పూర్వము మనుచరిత్రమందలి కథలను నాటకములుగా రచించినవారు పెద్దనగారి పద్యాలను స్వీకరించుకొన్నారు; గాని సంభాషణ

రూపములోనున్న పద్యాలకేకాని వర్ణనపరములయిన పద్యాలకు వారి నాటకరచనలో అవకాశము లేకపోయినది. ఇప్పు డీ నూతనరచనా విధానములో రెండువిధములయిన పద్యములకును అవకాశము లభించినది. సంభాషణరూపములోనున్న పద్యాలు ఆయాపాత్రముల నోటనుండి వెలువడజేయుట సులభమే. వర్ణనపరములయిన పద్యాలుసైతము చేర్చుకోవలెనన్న సంకల్పముతో వీరు అందుకుతగిన పాత్రములను సందర్భోచితముగానే సృజించి వారినోటనుండి వెలువడజేసినారు: ఆముఖరూపమున పెద్దనగారి పాత్రమునే ప్రవేశపెట్టి కృతికర్తకు, కృతిభర్తకు సంబంధించిన గద్యపద్యభాగములను పలికించినారు. ప్రవరుని శిష్యులపాత్రములను సృజించి వారిచేత ప్రవరుని గార్హస్థ్యజీవితమునకును, సిద్ధునకును సంబంధించిన పద్యములను పలికించినారు. వరూథినీ ప్రవరులు బద్ధముఖులయి గావించిన చేష్టలను, ఆయా దృశ్యములను వర్ణించు పద్యాలను చెలికత్తెల పాత్రములనుసృజించి వారిచే చెప్పించినారు. ఆ విధముననే మాయాప్రవరుని కొక చెలికానిని జోడించి ఆ కడపటి కథాభాగమునకు సంబంధించిన పద్యాలు ఆపాత్రముచేత పలికించినారు. నిశ్శబ్దచలనచిత్రప్రదర్శనములలో నోటిమాటలేక నటించిన పాత్రముల భావములను, వర్తనములను ప్రేక్షకులకు తెలియజేయుటకు వ్యాఖ్యానించే వాచకులవలెనే ఈ వర్ణన పద్యములను ఈ నూతన పాత్రధారులు పలికినా వీరు రూపక మండలి పాత్రములతో సంబంధించిన వారే కనుక నాటక మర్యాద నతిక్రమించినవారు కారు. అయినను ఇది యొక

నూతనమైన రచనావిధానము. దీనికొక క్రొత్తపేరు పెట్టవలసి యున్నది. శ్రవ్యకావ్యమును దృశ్యకావ్యముగా నిరూపింప గల ఈ రచనావిధానమునకు నిరూపక మను పేరు తగినదని నా అభిప్రాయము.

కొన్నిచోట్ల పద్యములలోని కొన్ని భాగములు అసందర్భములుగా కనబడవచ్చు. ఉదాహరణము-"అట సని కాంచె భూమిసురుడు"అని ప్రవరుడే పలుకుట. కాని, తననుగూర్చి తాను చెప్పుకొనునప్పుడు ప్రథమపురుషలో చెప్పుకొనుట సైతము ఒకొక్కప్పుడు సహజమే.

ఈనిరూపకములోనున్న పద్యాలన్నీ పెద్దనగారు రచించినవే. గద్యభాగాలలో మాత్రము రెండు మూడు చిన్న భాగములే పెద్దనగారు రచించినవి. తక్కిన గ్రంథమంతా శ్రీ యువరాజుగారు రచించినది. వీరు రచించినదంతా నేటి శిష్టజనవ్యావహారికభాషలో ఉన్నది. పెద్దనగారి కావ్యభాషతో నేటి వ్యావహారికభాష జోడించుట ఉచితమా యని కొందరు ప్రశ్నించవచ్చును. అందుకు తగిన సమాధానము చెప్పగలము. సంస్కృత నాటకములందు సంస్కృత భాషతో పాటు ప్రాకృతభాష సైతము కలదుగదా! ఆ రెంటికిని ఉన్నంత వైలక్షణ్యము ఈ రెండింటికిని లేదు; గనుక, ఈ రెండుభాషలును జోడించుట అనుచితము కానేరదు.

నేటివరకును పెద్దనగారి ప్రబంధము శ్రవ్యకావ్య మగుట చేత దాని మాధుర్యము కొందరు మాత్రమే - వారైనను కొంతవరకు మాత్రమే-చవిచూడ గల్గినారు. ఇప్పుడిది

దృశ్యకావ్యముగా పరివర్తనముపొంది ప్రదర్శించుటకు యోగ్యమయినది గనుక ఆంధ్రులందరును పెద్దనగారి కవిత యందలి మాధుర్యమును ఆస్వాదించుటకు సాధ్యమయినది.

మనుచరిత్రములోని ఆరాశ్వాసములందునుగల కథల నెత్తుకొని కొందరు ఇదివరకు నాటకములు రచించినారు. కథావస్తువులో ఐక్యము, కాలపరిమితిలో ఒక నియమము లేని కథావళితో కూర్చిననాటకము యోగ్యమయినది కానేర దని తలచి, శ్రీ యువరాజుగారు వరూధినీ ప్రవరుల కథమాత్రమే ఎత్తుకొని ఈ నిరూపకము రచించినారు. ఈ నిరూపకము ప్రదర్శించినప్పుడు వీరుగావించిన రచనావిధానము హృద్యమైనదిగా ప్రేక్షకులుభావించి మెచ్చుకొందురని నా నమ్మకము.

ఈ ప్రస్తావన రచించుటకు నా కవకాశమిచ్చి నన్ను గారవించినందులకు శ్రీ యువరాజుగారికి నా కృతజ్ఞతాపూర్వక ధన్యవాదాలు. వీరికి సర్వేశ్వరుడు ఆయురారోగ్యైశ్వర్యాభివృద్ధుల నొసంగి వీరిచే నింకను ఎక్కువగా విద్యాపోషణము, సాహిత్యసేవ చేయించును గాక!

చెన్నపురి
25-11-1946

గిడుగు వేంకటసీతాపతి

(సూత్రధారుడగు పెద్దన్న ప్రవేశించును)

ఉయ్యాల మంచముపై ఆసీనుడై యుండును. ఒక దూతిక తాంబూల మిచ్చుచుండును. ఒక లేఖకుడు వ్రాయుచుండును.

(కండ్లు మూసికొని)

చ. నిరుపహతి స్థలంబు రమణీప్రియదూతిక తెచ్చి యిచ్చు క
 ప్పురవిడె మాత్మ కింపయిన భోజన ముయ్యెలమంచ మొప్పు త
 ప్పరయు రసజ్ఞు లూహ తెలియంగల లేఖక పాఠకోత్తముల్

ఓమ్

వరూధినీ ప్రవరాఖ్యము

నాంది—

శ్రీ వక్షోజ కురంగనాభ మెదపైఁ జెన్నొంద విశ్వంభరా
దేవిన్ దత్కమలా సమీపమున బ్రీతిన్ నిల్పినాఁడో యనం
గా వందారు సనందనాది నిజభక్తశ్రేణికిన్ దోచు రా
జీవాక్షుండు కృతార్థుఁ జేయు శుభదృష్టిన్ గృష్ణరాయాధిపున్.

ఉ. ఉల్లమునందు నక్కటిక మూనుట మీ కులమందుఁ గంటి మం
చల్లన మేలమాడు నచలాత్మజ మాటకు లేఁతనవ్వు సం
ధిల్లఁ గిరీటిఁ బాశుపతదివ్యశరాఢ్యునిఁ జేయు శాంబరీ
భిల్లుఁడు గృష్ణరాయల కభీష్టశుభప్రతిపాది గావుతన్.

ఉ. నాలుగు మోములన్ నిగమ నాదము లుప్పతిలన్ బ్రచండ వా
తూలహతిన్ జనించు రొదతోడి గుహావళి నొప్పు మేరువున్
బోలి పయోజపీఠి మునిముఖ్యులు గొల్వఁగ వాణిఁగూడి పే
రోలగ మున్నధాత విభవోజ్జ్వలుఁ జేయుతఁ గృష్ణరాయనిన్.

వరూధినీ ప్రవరాఖ్యము

ప్రదేశము - పెద్దనార్యుని గృహము

ఉ. అంకముఁజేరి శైలతనయా స్తనదుగ్ధము లానువేళ భా
లాంక విచేష్టఁ దొండమున నవ్వలిచన్ గబళింపఁబోయి యా
వంకఁ గుచంబు గాన కహివల్లభహారము గాంచి వే మృణా
ళాంకుర శంక నంటెడు గజాస్యునిఁగొల్తు నభీష్ట సిద్ధికిన్.

సీ. చేర్చుక్కగా నిడ్డ చిన్ని జాబిల్లిచే
సిందూర తిలకంబు చెమ్మగిల్ల
నవతంస కుసుమంబునం దున్న యెలదేఁటి
రుతి కించి దంచిత శ్రుతుల నీన
ఘనమైన రారాపు చనుదోయి రాయిడిఁ
దుంబీఫలంబు తుందుడుకుఁ జెందఁ
దరుణాంగుళిచ్ఛాయ దంతపు సరకట్టు
లింగిలీకపు వింతరంగు లీన

తే. నుపనిషత్తులు బోటులై యోలగింపఁ
బుండరీకాసనమునఁ గూర్చుండి మదికి
నించువేడుక వీణవాయించు చెలువ
నలువరాణి మదాత్మలో వెలయుఁగాత.

(పెద్దన్న కండ్లు తెరచి) మద్గురువగు విద్యానిలయుడైన శఠ
కోప యతిని కొల్చుచున్నాను. వనజాక్షోపముడైన వాల్మీకి
తనయుని, ద్వైపాయనుని, భట్టబాణుని, భానుని, భవభూతిని,

వరూధినీ ప్రవరాఖ్యము

భారవిని, సుబంధుని, బిల్హణుని, కాళిదాసుని, మాఘుని, శివభద్రుని, మల్హణ కవిని, చోరుని, మురారిని, మయూరుని, సౌమిల్లిని, దండిని, నా వచశ్శుద్ధికొరకు ప్రస్తుతిస్తాను. వ్యాసరచిత భారతామ్నాయాన్ని ఆంధ్రభాషగ ఒనర్చిన నన్నపార్యుని, తిక్కనను, శంభుదాసుని భక్తితో తలుస్తాను.

మ. భరమైతోచు కుటుంబ రక్షణకుఁగాఁ బ్రాల్మాలి చింతన్ నిరం
 తర తాళీదళ సంపుటప్రకర కాంతారంబునం దర్థపున్
 చెరువాటుల్ దెగి కొట్టి తద్జ్ఞ పరిషద్విజ్ఞాత చౌర్య క్రియా
 విరసుండై కొఱఁతన్‌బడున్ గుకవి పృథ్వీభృ త్సమీప క్షితిన్.

నవీన కావ్య రచనానికి అనుకూలమైన కథలు ఏమి ఉన్నాయాఅని ఆలోచించు సమయాన్న,

సీ. ఉదయాచలేంద్రంబు మొదల నెవ్వని కుమా
 రతకుఁ గ్రౌంచాచల రాజ మయ్యె
నానాడపతి శకంధర సింధురాధ్యక్షు
 లరిగాపు లెవ్వాని ఖరతరాసి
కాపంచ గౌడ ధాత్రీపదం బెవ్వాని
 కసివాఱుగా నేఁగునట్టి బయలు
సకలయాచకజనాశాపూర్తి కెవ్వాని
 ఘనభుజాదండంబు కల్పశాఖి

తే. ప్రబల రాజాధిరాజవీరప్రతాప
 రాజపరమేశ బిరుద విభ్రాజి యెవ్వఁ
డట్టి శ్రీకృష్ణదేవరాయాగ్రగణ్యుఁ
డొక్కనాఁడు కుతూహలం బుప్పతిల్ల.

•సీ. ఇందీవరంబుల నీను క్రాల్గన్నుల
శరదిందు ముఖులు చామరము లిడఁగఁ
బణినసూను కణాద బాదరాయణ సూత్ర
పక్కి విద్వాంసు లుపన్యసింపఁ
బార్శ్వభూమి సభీరుభటకదంబ కరాళ
హేతిచ్ఛటాచ్ఛాయ లిరులు కొనఁగ
సామంతమండనోద్దామమాణిక్యాంశు
మండలం బొలసి యీరెండ గాయ

తే. మూరురాయరగండపెండేరమణిమ
రీచిరింఛోళిఁ గలయ నావృతము లగుచు
నంకపాళి నటద్దుకూలాంచలములు
చిత్రమాంజిష్ఠవిభ్రమశ్రీ వహింప.

క. భువన విజయాఖ్య సంస
ద్భువనస్థిత భద్రపీఠిఁ బ్రాజ్ఞుల గోష్ఠిన్
గవితా మధురిమ డెందము
దవులన్ గొలువుండి సదయతన్ ననుఁబల్కెన్.

తే. సప్త సంతానములలోఁ బ్రశస్తి గాంచి
ఖిలము గాకుండు నది ధాత్రిఁ గృతియ కానఁ
గృతి రచింపుము మాకు శిరీష కుసుమ
పేశల సుధామయోక్తులఁ బెద్ద నార్య.

క. హితుఁడవు చతుర వచోనిధి
వతుల పురాణాగమేతిహాస కథార్థ

వరూధినీ ప్రవరాఖ్యము

స్మృతియుతుఁడ వంద్రకవితా
పితామహుఁడ వెవ్వరీడు పేర్కొన నీకున్.

క. మనువులలో స్వారోచిష
మనుసంభవ మరయ రససమంచితకథలన్
విన నింపు కలిధ్వంసక
మనఘ, భవచ్ఛతుర రచన కనుకూలంబున్.

కావున మార్కండేయ పురాణోక్త ప్రకారాన చెప్పుమని కర్పూర తాంబూలము పెట్టగా పట్టి మహాప్రసాదం అని మోదమున నష్టమో ప్రబంధ నిబంధనానికి ప్రారంభిస్తున్నాను. ఇందులో నాకు ముఖ్యం ఐనది వరూధినీ ప్రవరాఖ్యుల రసవంతమైన గాథ. ఇంక ఏతత్ కథానాయకరత్నమగు ఆ మహీనాథుని వంశావతారము ఎట్టిది అంటే—

సీ. కలశ పాథోరాశి గర్భ వీచిమతల్లి
కడుపార నెవ్వానిఁ గన్నతల్లి
యనలాక్షు ఘనజటా వనవాటి కెవ్వాఁడు
వన్నె వెట్టు ననార్తవంపుఁ బువ్వు
సకల దైవత బుభుక్షాపూర్తి కెవ్వాఁడు
పుట్టుగానని మేని మెట్ట పంట
కటికి చీఁకటితిండి కరముల గిలిగింత
నెవ్వాఁడు దొగకన్నె నవ్వఁజేయు
తే. నతఁడు వొగడొందు మధుకైటభారి మఱఁది
కళల నెలవగు వాఁడు చుక్కలకు ఱేఁడు

మిసిమి పరసీమ వలరాజు మేనమామ
వేవెలుంగులదొరజోడు రేవెలుంగు.

ఆ సుధాధాముని విభవ మహాంబుధియందు ఉదయించిన బుధుడు, వానిపుత్రుడు పురూరవుడు ఆదిగా గల మహాధీమంతులు, వీర్యవంతులు అయిన తాత ముత్తాతల వంశాన నృసింహ ప్రభువునకు నాగమాంబికకు అచ్యుతాంశ సంభవుడైన కృష్ణరాయ విభుడు ఉదయించినాడు.

సీ. తొలఁగెను ధూమకేతు క్షోభ జనులకు
నతివృష్టిదోష భయంబు వాసెఁ
గంటకాగమభీతి గడచె నుద్ధత భూమి
భృత్కటకంబెల్ల సెత్తువడియె
మాసె నఘస్ఫూర్తి మరుభూములందును
నెల మూడువానలు నిండఁగురిసె
నాబాల గోపాల మఖిల సద్ద్విజమును
నానందమున మన్కి నతిశయిల్లెఁ
తే. బ్రజల కెల్లను గడు రామరాజ్యమయ్యెఁ
జారు సత్త్వాభ్యుఁ డీశ్వర నారసింహ
భూవిభుని గృష్ణరాయఁ డభ్యుదయ మొంది
పెంపు మీఱంగ ధాత్రిఁ బాలింపుచుండ.

ఆ మహావీరుని కత్తివాడిని, ఘంటంపు పదనులోను వికసించిన మహాప్రతాపం, అద్వితీయమైనధీశక్తి, దశదిశలుఆక్రమించినవి కదా!

మ. ధర కెందూఘలు కృష్ణరాయల చమూధాటీగతిఁ వింధ్య గ
హ్వరముల్ దూఱఁగఁ జూచి తారచటగాఁపై యుండుటఁ జాలన

వరూధినీ ప్రవరాఖ్యము

చ్చెరువై యెఱ్ఱని వింతచీఁకటులు వచ్చెన్ జూడరే యంచు వే
సారిదిన్ జూతురు వీరరుద్ర గజరాట్ శుద్ధాంత ముగ్ధాంగనల్.

(ఆలోచించును) దేశభాషలందు తెలుగు లెస్స. ఆంధ్ర కవితా పితామహుండనైన అల్లసాని పెద్ద నార్యుండనైన నేను కృతి కర్తను. కరగని మహాస్థైర్యం చుట్టూ కరగించే మహాశృంగారంయొక్క ఘోష నాకృతికన్యయొక్క శిరోభూషణం. ఆవిష్కృతకీర్తిధవళితా శాంతుడైన కృష్ణదేవరాయలు కృతిభర్త! ఓహో! చూపిస్తా! మా ప్రతాపము!

క. అవిరళ వితరణ విద్యా
నవరాధేయునకు సజ్జన విధేయునకున్
గవితాస్త్రీలోలునకున్
ఖవిటంకనటద్యశోబ్ధి కల్లోలునకున్.

అభ్యుదయ పరంపరాభివృద్ధిగ నే నొనర్పంబూనిన స్వారోచిష మనుసంభవంబను మహాప్రబంధమునకు కథాక్రమ మెట్టిదనిన.

(తెరపడును)

వరూధినీ ప్రవరాఖ్యము

ప్రథమాంకము

ప్రదేశము : అరుణాస్పదపురములో ప్రవరుని గృహములో ఒక ప్రదేశము.

ప్రవేశము : ఇద్దరు వటువులు పఠన గ్రంథాలతో కూర్చొని యుందురు.

1 వటువు—ఈ మధ్య మహాత్ము లెవరూ మన గురువుగారైన ప్రవరుని దగ్గరకు వచ్చినట్లు లేదే ?

2 వటువు—ఎప్పుడూ అతిథులు వస్తూయుండే ఈ యింటికి మహాత్ములు ఎవరూ రాలేదని ఎలా చెప్పగలవు ?

1 వటువు—అదే నా మాహాత్మ్యము.

2 వటువు—ఏడ్చినట్లే యున్నది. కాని మహాత్ములు ఎవరూ రాలేదని చెప్పడానికి కారణము నిజంగా చెప్పు.

1 వటువు—ఓరి వెఱ్ఱివాడా ! మహాత్ము లెవరైనా వస్తే ఆనాడుమనకు అనధ్యయనము కాదటరా ?

2 వటువు—చాలా బాగా కనిపెట్టినావు.

1 వటువు—నీవు మన గురువుగారిలాగున ప్రపంచగొడవే తెలియని శ్రోత్రియ డింభకుడవురా.

2 వటువు—ఏమీ ! మన గురువుగారు ఏమైనా తక్కువ వారు అన

కున్నావా ? సామాన్యు లనుకున్నావా ? చాలా గొప్పహరని తెలియదూ?

1 వటువు—ఇచట అందరూ గొప్పవాళ్లే!

2 వటువు—ఎం చేత ?

1 వటువు—ఎం చేతా ? విను. ఒకడు ఏమన్నాడో—

సీ. అచటివిప్రులు మెచ్చ రఖిలవిద్యాప్రౌఢి
ముది మది దప్పిన మొదటివేల్పు
నచటిరాజులు బంటు నంపి భార్గవునైన
బింకానఁ బిలిపింతు రంకమునకు
నచటిమేటికిరాటు లలకాధిపతి నైన
మును సంచిమొద లిచ్చి మనుప దక్షు
లచటినాలవజాతి హాలముఖాత్తవిభూతి
నాదిభిక్షువు బైక్ష మైన మాన్చు

తే. నచటివెలయాండ్రు రంభాదు లైన నోరయఁ
గానెకొంగున వారించి కడపఁగలరు
నాట్యరేఖాకళాధురంధరనిరూఢి
నచటఁ బుట్టిన చిగురుఁగొమ్మైనఁ జేవ.

2 వటువు—అలాగైనా అందరినీ మించినవాడు కాడా మన గురువూ ?

1 వటువు—నా కా మాత్రము తెలియ దనుకొన్నావా?

ఉ. ఆపురిఁ బాయకుండు మకరాంకశశాంకమనోజ్ఞమూర్తి భా
షాపరశేషభోగి వివిధాధ్వరనిర్మలధర్మకర్మదీ
క్షాపరతంత్రుఁ డంబురుహగర్భకులాభరణం బనారతా
ధ్యాపనతత్పరుండు ప్రవరాఖ్యుఁ డలేఖ్యతనూవిలాసుఁడై.

ఆ. వాని చక్కఁదనము వైరాగ్యమునఁ జేసి
కాంక్షసేయు జారకామినులకు
భోగబాహ్య మయ్యెఁ బూచిన సంపెంగ
పొలుపు మధుకరాంగ నలకుఁ బోలె.

2 వటువు—ఏమిటోయ్ ! నీకు శృంగారముమీద పోవుచున్నది.

1 వటువు—వయస్సురా. నిజం చెప్పొద్దు. కామశాస్త్రం మీదనున్న అభిరుచి గాయిత్రిమీద లేదు.

2 వటువు—ఈ మాట్లకేం కాని, గురువుగారి కాపురం, చర్య, ఆయన యిల్లాలి సౌశీల్యము, గృహిణీ ధర్మంయొక్క నిర్వహణం, ఉత్తమమైన వారి అన్యోన్యానురాగం చూస్తే ఎంతో ఆదర్శ ప్రాయంగా ఉంటుంది.

ఉ. యౌవనమందు యజ్వయు, ధనాఢ్యుఁడు నై కమనీయకౌతుక
శ్రీవిధిఁ గూఁకటుల్ గొలిచి చేసిన కూరిమి నోమిదమ్మ సౌ
ఖ్యావహమైె భజింప సుఖులై తలిదండ్రులు గూడి దేవియుఁ
దేవరవోలె నుండి యిలుదీర్పఁగఁ గాపుర మొప్పు వానికిన్.

సీ. వరణాతరంగిణీదరవికస్వరనూత్న
కమలకషాయగంధము వహించి
ప్రత్యూషపవనాంకురములు పైకొనువేళ
వామనస్తుతిపరత్వమున లేచి
సచ్ఛాత్త్రుఁ డగుచు నిచ్చలు నేఁగి యయ్యేట
నఘమర్షణస్నాన మాచరించి
సాంధ్యకృత్యముఁ దీర్చి సావిత్రి జపియించి
సైకతస్థలిఁ గర్మసాక్షి కెఱఁగి

తే. ఫలసమిత్కుశకుసుమాది బహుపదార్థ
తతియు నుదికిన మడుఁగు దోవతులుఁ గొంచు
బ్రహ్మచారులు వెంట రా బ్రాహ్మణుండు
వచ్చు నింటికిఁ బ్రజ దన్ను మెచ్చి చూడ.

శా. శీలంబుꣳ గులముꣳ శమంబు దమముꣳ జెల్వంబు లేఁబ్రాయ
ముꣳ, బోలꣳ జూచి యితండె పాత్రుఁ డని యే భూపాలుఁ డీ
వచ్చినꣳ, సాలగ్రామము మున్నుగాఁ గొనఁడు మాన్యక్షేత్ర
ముల్ పెక్కుచం, దాలꣳబండు నొకప్పుడుꣳ దఱుఁగ దింటꣳ
బాడియుꣳ బంటయున్.

తే. వండ నలయదు వేవురు వచ్చిరేని
నన్నపూర్ణకు నుద్దియౌ నతని గృహిణి
నతిథు లేతేర నడికిరేయైనఁ బెట్టు
వలయు భోజ్యంబు లింట నవ్వారి గాఁగ.

సీ. తీర్థసంవాసు లేతెంచినా రని విన్న
నెదురుగా నేఁగు దవ్వైంత యైన
నేఁగి తత్పదములకెఱఁగి యింటికిఁ దెచ్చుఁ
దెచ్చి సద్భక్తి నా తిథ్య మిచ్చు
నిచ్చి యిష్టాన్న సంతృప్తులఁగాఁ జేయుఁ
జేసి కూర్చున్నచోఁ జేరవచ్చు
వచ్చి యిద్ధరఁగల్గు వనధిపర్వతసరి
త్తీర్థమాహాత్మ్యముల్ దెలియ నడుగు

తే. నడిగి యోజనపరిమాణ మరయు నరసి
పోవలయుఁ జూడ ననుచు నూర్పులు నిగుడ్చు

ననుదినము తీర్థసందర్శనాభిలాష
మాత్మ నుప్పొంగ నత్తరుణాగ్నిహోత్రి.

(ప్రవరుడు లోపలనుంచి ప్రవేశించును - శిష్యులు లేచి నమస్కరింతురు)

ప్రవరుడు—చిరంజీవ! చిరంజీవ! నిన్నరాని పాఠాలు ఈ వేళ వచ్చినవా?

1 వటువు—చిత్తము. కొంతవరకు.

2 వటువు—చిత్తము. చాలావరకు.

ప్రవ—మీరు అనవసరమైన విషయాలు విడచిపెట్టి పాఠాల మీద శ్రద్ధ యుంచితే ఏ విధమైన కష్టమూ ఉండదు.

శిష్యులు—చిత్తము, చిత్తము.

ప్రవ—(వీధివైపు చూచి) ఆహా! ఎవరో యొకరు పరమయోగీంద్రులు ఈ ప్రాంతాలకు దయచేయుచున్నట్లున్నారు. అవును అప్పుడే మన కెదురుగానున్న యింటిని సమీపించుచున్నారు.

సీ. ముడిచిన యొంటి కెంజడ మూయ మువ్వన్నె
మెగముతోలు కిరీటముగ ధరించి
కకపాలకేదారకటకముద్రితపాణిఁ
గుఱుచలాతాముతోఁ గూర్చి పట్టి
యైణేయమైన యొడ్డాణంబులవణిచే
నక్కళించినపొట్ట మక్కళించి
యారకూటచ్ఛాయ నవఘళింపఁగజాలు
బడుగు దేహంబున భస్మమలఁది

తే. మిట్టయురమున నిడు యోగపట్టె మెఱయఁ
జెవుల రుద్రాక్ష పోఁగులు చవుకళింపఁ
గావికుబుసంబు జలకుండికయును బూని
చేరెఁ దద్గేహ మౌషధసిద్ధుఁ డొకఁడు.

అదిగో మన గృహానికే దయచేస్తున్నారు.

(ప్రవరు డెదురేగ పరమయోగీంద్రుడు ప్రవేశించును. ప్రవరుడు వానికి నమస్కరించి, శిష్యులువెళ్లి తెచ్చిన సామగ్రితో ఆయనకు అర్ఘ్యపాద్యాలు యిచ్చును).

ధన్యుణ్ణి, ధన్యుణ్ణి. ఇదియొక పుణ్యదినము. దయచేయండి మహాత్మా!

(కూర్చుండ బెట్టును. శిష్యులు నమస్కరింతురు. సిద్ధుడు ప్రవరుని శిష్యులను చేతితో ఆశీర్వదించును)

ప్రవ—మహాత్మా! తమరు చాలా అలసి యుంటారు. మేము భక్తితో యిచ్చే తమకు యోగ్యమైన ఆహారాన్ని భుజించి మమ్ములను ధన్యుల్ని చేయాలి.

(లోపలికి వెళ్లి భార్యా సహితుడై కందమూల ఫలాదులు తీసికొని రాగా మరల ప్రవేశించును. ఆ యిల్లాలు సిద్ధుని ఎదుట ఆహారమునుంచి ఆయనకు నమస్కరించగా సిద్ధుడు ఆమెను దీవించును. సిద్ధుడు భుజించిన తరువాత అతనికి మరల నమస్కరించి ఆ యిల్లాలు అక్కడనున్న సామగ్రితో లోపలికి నిష్క్రమించును)

ప్రవ—(వటులను చూచి) మహాత్ములు వచ్చారు గనుక ఈ నాడు అనధ్యయనము మీకు,

ప్రథమాంకము

వటువులు—(గురువునకు నమస్కరించి వెళ్లుదురు; వెళ్లునప్పుడు ఒకరితో నొకరు సంతోషముతో)

శిష్టానధ్యయనము, శిష్టానధ్యయనము.

ప్రవ—(కూర్చుండి)

క. ఎందుండి యెందుఁబోవుచు
నిందులకేతెంచినార లిప్పుడు విద్వ
ద్వందిత నేఁడుగదా మ
న్మందిరము పవిత్రమయ్యె మాన్యుఁడ నైతిన్.

క. మీ మాటలు మంత్రంబులు
మీ మెట్టిన యెడ ప్రయాగ మీ పాదపవి
త్రామలతోయము లలఘు
ద్యోమార్గఝరాంబు పౌనరుక్త్యము లుర్విన్.

ఉ. వానిది భాగ్యవైభవము వానిది పుణ్యవిశేష మెమ్మెయిన్
వాని దవంధ్యజీవనము వానిది జన్మము వేయు నేయ కె
వ్వాని గృహాంతరంబున భవాదృశయోగిజనంబు పావన
స్నానవిధాన్నపానముల సంతస మందుచుఁ బోవు నిచ్చలున్.

తే. మౌనినాథ, కుటుంబజంబాలపటల
మగ్నమాదృశగృహమేధిమండలంబు
నుద్ధరింపంగ నౌషధ మొండు గలదె
యుష్మదంఘ్రిరజోలేశ మొకటి దక్క.

సిద్ధుడు—వత్సా! మా వంటి తైర్థికావళికి మీవంటి గృహస్థుల సుఖ జీవనమువలనకదా తీర్థసేవ సాధ్యమగును?

వరూధిని ప్రవరాఖ్యము

సీ. కెలఁకుల నున్న తంగెటిజున్ను గృహమేధి
 యజమానుఁ డంకస్థితార్థపేటి
పండినపెరటికల్పకము వాస్తవ్యుండు
 దొడ్డిఁ బెట్టిన వేల్పు గిడ్డికాఁపు
కడలేని యమృతంపునడబావి సంసారి
 సవిధమేరునగంబు భవనభర్త
మరుదేశపథమధ్యమప్రప కులపతి
 యాఁకటి కొదవు సస్యము కుటుంబి

తే. బధిర పంగ్వంధ భిక్షుక బ్రహ్మచారి
జటి పరివ్రాజ కాతిథి క్షపణ కావ
ధూత కాపాలికా ద్యనాథులకుఁ గాన
భూసురోత్తమ, గార్హస్థ్యమునకు సరియె.

ప్రవ—దేవా! దేవర యిలపై సమస్త తీర్థాటనము కావించు
 చుందురు; కాబట్టి విభజించి అడుగాలని కౌతుకం అయింది.

శా. ఏయే దేశములన్ వసించితిరి మీ రేయే గిరుల్ చూచినా
రేయే తీర్థములందుఁ గ్రుంకిడితి రేయే ద్వీపముల్ మెట్టినా
రేయే పుణ్యవనాళిఁ ద్రిమ్మరితి రేయే తోయధుల్ డాసినా
రాయా చోటులఁ గల్గు వింతలు మహాత్మా నాకెఱింగింపరే.

పోయి సేవింపలేకున్నా పుణ్యతీర్థమహిమ వినటంకూడా అఖిల
కల్మషహారం కాబట్టి తమరిని ఈ విధంగా వేడుచున్నాను.

సిద్ధుడు—(ఆదరంతో)

ఉ. ఓ చతురాస్యవంశకలశోదధిపూర్ణశశాంక, తీర్థయా
త్రాచణశీలినై జనపదంబులుఁ బుణ్యనదీనదంబులున్

జూచితి నందునందుఁగల చోద్యములుఁ గనుఁగొంటి నాపటీ
రాచల పశ్చిమాచల హిమాచల పూర్వదిశాచలంబులన్.

శా. కేదారేశు భజించితిన్ శిరమునన్ గీలించితిన్ హింగుళా
పాదాంభోరుహముల్ ప్రయాగనిలయుం బద్మాక్షు సేవించితిన్
యాదోనాథసుతాకళత్రు బదరీనారాయణుఁ గంటి నీ
యాదేశం బన సేల చూచితి సమస్తాశావకాశంబులన్.

ఓ గృహస్థరత్నమా! విను. అదేకాక, లంబమానరవిరథ తురంగశృంగారచారుచామరచ్ఛటాప్రేక్షణక్షణోద్గ్రీవచమర సముదయము అగు ఉదయమున కల విశేషములు శేషఫణికినైనా లెక్కింప శక్యమా! ఇక మలయమునగల చలువకు విలువ యేదీ! మరి అస్తమునఁగల మణిప్రస్తరముల విశ్రాంతిని చింతించిన మేనను పులకలు ఇప్పుడునూ పొడమెడు. ఇంక రజతశైలంబు నోలంబులను కాలగళవిహారప్రదేశములనుగన్న సంసృతిక్లేశములు వాయవే! మరి మేరుధరాధరంబు శిఖరముల సోయగములు కలయ గనుంగొనుట బహుజన్మకృతసుకృతపరిపాకమున గాక ఏల చేకూర నేర్చును? నే నిట్టిమహాద్భుతములను ఈశ్వరానుగ్రహాన అల్ప కాలములో కనుగొన్నాను.

ప్రవ—(చిరునగవులో)

చ. వెఱవక మీ కొనర్తు నొక విన్నప మిట్టివి యెల్లఁ జూచి రా
నెఱకలుగట్టుకొన్న మఱియేండ్లును బూండ్లునుబట్టుఁ బ్రాయపుఁ
జిఱుతతనంబు మీ మొగము సెప్పక చెప్పెడు నద్దిరయ్య మా
కెఱుఁగఁదరంబె మీమహిమ లీర యెఱుంగుదు రేమి చెప్పుదున్.

సిద్ధుడు—తెలియగోరుట తప్పేమి? గృహపతీ! విను. మేము సిద్ధుల మగుటచేత జరారుజలు మమ్ము తాకుటకు వెరచును.

మ. పరమంబైన రహస్యమౌనయిన దాఁపక జెప్పెదక భూమి ని
ర్జరవంశోత్తమ పాదలేప మను పేరక గల్గు దివ్యౌషధం
పురసం బీశ్వరసత్కృపక గలిగెఁ దద్భూరిప్రభావంబునక
జరియింతుక బవమానమానసతిరస్కారిత్వరాహంకృతిన్.

క. దివి బిసరుహబాంధవసైం
ధవసంఘం బెంతదవ్వు దగలే కరుగుక
భువి నంత దవ్వు నేమును
తవతవ లే కరుగుదుము హుటాహుటి నడలన్.

ప్రవ—(నమస్కరించి) ఓ మునిలోకగ్రామణీ! మీ దివ్య ప్రభావము ఎరుగని నా ప్రల్లదాలు సహించి దయతో మీ శిష్యుడనైన నన్ను తీర్థయాత్రవలన ధన్యాత్మునిగా చేయరా?

సిద్ధుడు—(తన పేపబుట్టలోని దంతపుబరణి తెరచి, ఒక పసరుతీసి ప్రవరుని పాదాలకు పూయును.)

ప్రవ—మహాభాగ్యము; మహాభాగ్యము. (సిద్ధునకు వంగి నమస్కరించును).

సిద్ధుడు—(ఆశీర్వదించి లేచి) సెలవు.

(ప్రవరుడు సిద్ధుని బయటకు సాగనంపును)

(తెరపడును)

(తెర లో)

శా. గంగాస్వచ్ఛతరంగభంగికయశోగాఢచ్ఛవిచ్ఛన్న సా
రంగాంకాంకనిరంకుశప్రతికళాప్రౌఢిప్రియంభావుకా
గాంగేయాచలచాపనూపురవచోగాంభీర్యలీలాస్పదా
బంగాళాంగకళింగభూపసుభటాభ్రశ్రేణిఝుంఝూనిలా.

వరూధినీ ప్రవరాఖ్యము

ద్వితీయాంకము

రంగము ౧

ప్రదేశము: హిమాలయపర్వత ప్రదేశము.
ప్రవేశము: ప్రవవరుడు.

ప్రవ—ఆహా! రసప్రభావముచేత ఒక్క తృటికాలంలో ఈ హిమాలయాలను చేరగల్గేను. ఎక్కడి అరుణాస్పదము! ఎక్కడి హిమాలయము! శుద్ధశ్రోత్రియుణ్ణి నేను యిక్కడికివచ్చి ఈ మహానగాన్ని దర్శింప గలుగటమా! నేను మహాదృష్టవంతుణ్ణి. (సంతోషముతో)

చ. అటఁ జని కాంచె భూమిసురుఁ డంబరచుంబిశిరస్సరజ్ఝరీ
పటలముహుర్ముహుర్లుఠదభంగతరంగమృదంగనిస్వన
స్ఫుటనటనానురూపపరిఫుల్లకలాపకలాపిజాలముఁ
గటకచరత్కరేణుకరకంపితసాలము శీతశైలమున్.

(సౌందర్యగ్రహణము చేసి)

నరనారాయణచరణాంబురుహద్వయభద్రచిహ్న ముద్రితమైన ఈ బదరీతరుషండమండలాంతరసరణిని వెళ్లెదను. (నడచి) ఆహా!

క. ఉల్లలదలకాజలకణ
పల్లవితకదంబముకుళపరిమళలహరీ

వరూధినీ ప్రవరాఖ్యము

హల్లోహాలమదబంభర
మల్లధ్వను లెసగ విసరె మరుదంకురముల్.

అదిగో; ఏమిద్దృశ్యం!

సీ. తొండము ల్సాఁచి యందుగుఁ జిగుళ్లకు నిక్కు
కరుల దంతచ్ఛాయ గడలు కొనఁగ
నెలవుల వనదంశములు మూఁగి నెఱవెట్టఁ
గ్రోల్పులుల్ పొదరిండ్ల గుఱక లిడగ
నెలయేటి యిసుకలంకల వరాహంబులు
మొత్తంబులై త్రవ్వి ముస్తె లెత్త
నడ్డంబు నిడుపు నాపడ్డలగతి మను
బిళ్లు డొంకలనుండి క్రేళ్లు దాఁటఁ

తే. ప్రబలభల్లుకనఖభల్లభయదమథన
శిథిలమధుకోశవిసరవిశీర్ణ మక్షి
కాంతరాంతరదంతురితాతపమున
బడమి తిలతండులన్యాయమున వెలుంగ.

భయానకంగా ఉన్నది. అయినా జాగ్రత్తగా ఇచ్చటి తరుగహన గుహలను విహరించి చూడాలి. ప్రకృతి ఎంతో రమణీయంగా ఉన్నది. (విహరించుచు) ఆహా! ఎంత పవిత్రభూమి యిది!

సీ. నిడుద పెన్నెఱిగుంపు జడగట్ట సగరుమ
మ్మనుమండు తపము గై కొనిన చోటు
జరఠకచ్ఛపకులేశ్వరు వెన్నుగాన రా
జగతికి మిన్నేఱు దిగిన చోటు

పుచ్చడీకతనంబు పోఁబెట్టి గిరికన్య
పతి గొల్వ నాయాసపడిన చోటు
వలరాచరాచవాఁ డలికాక్షు కనువెచ్చఁ
గరఁగిన యల కనికరపుఁ జోటు
తే. తపసి యిల్లాండ్ర చెలువంబు దలఁచి తలఁచి
మున్ను ముచ్చిచ్చును విరాళి గొన్నచోటు
కనుపపులు వేల్పుఁ బడవాలు గన్నచోటు
కాంచినాడను కన్నుల కరవుతీర.

చ. విలయకృశానుకీలముల వేఁడిమిఁ బోడిమి మాలివెల్మిడిన్
గలసిన భూతధాత్రి మతిక్రమ్మఅరూపయి నిల్చి యోషధుల్
మొలవఁగఁ జేయునట్టి నయమున్ బ్రతికల్పము నెట్లు గాంచునీ
చలిమలవల్ల నుల్లసిలు చల్లఁదనంబును నూనకుండినన్.

సీ. పసుపు నిగ్గులు దేఱు పాఁప జన్నిద మొప్పఁ
బ్రమథాధిపతి యింటిప ట్టెఱింగె
శచికేఁత గఱపుచు జదలేట సురరాజు
జలకేళి సవరించు చెలు వెఱింగె
నదను తోఁజేఁపి చన్నవిసి యోషధుల మ
న్నొమ్మదవు కొండలకెల్లఁ బిదుక నెఱిఁగె
వేల్పు టింతులలోన విఱ్ఱవీఁగుచు మేన
నవరత్నరచనల రవణ మెఱిఁగెఁ
తే. బరిపరి విధంపు జన్నంపుఁ బరికరంపు
సొంపుసంపద నిఖిల నిలింపసభయు
నప్పటప్పటికిని జిహ్వా త్రుప్పుదుల్ల
నామెత లెఱింగె నీతుషారాద్రి కతన.

మ. తలమే బ్రహ్మకునైన నీ నగమహత్త్వం బెన్న నేనియ్యెడన్
గల చోద్యంబులు చేపు గన్గొనియెదన్ గాకేమి నేఁడేఁగెదన్
నలినీబాంధవభానుతప్తరవికాంతస్యందినీహారకం
దళచూత్కారపరంపరల్ పయిపయిన్ మధ్యాహ్నముం దెల్పెడిన్.

ఆలస్యమై పోవుచున్నది. నేను ఇంక తిరిగి అరుణాస్పదం వెళ్లి పోవాలి. (యత్నించును) అయ్యో! ఇదేమిటి! ఎగరలేకున్నాను. (ఆలోచించి పాదాలు తాకి) అయ్యో! మంచునీటివలన నా పాద లేపం కరగిపోయింది! హా దైవమా! సిద్ధాపదేశాన నన్ను ఈ ఘోరవనప్రదేశానికి తెచ్చావా!

క. ఎక్కడి యరుణాస్పదపుర
మెక్కడి తుహినాద్రి క్రొవ్వి యే రాఁదగునే
యక్కట మును నను దెంచిన
దిక్కిదియని యెఱుఁగ వెడలు తెరు వెయ్యదియో.

మ. అకలంకౌషధసత్త్వముం దెలియ మాయాద్వారకావంతి కా
శి కురుక్షేత్రగయాప్రయాగములు నేసేవింప కుద్దండ గం
డక వేదండవరాహవాహరిపుఖడ్గవ్యాఘ్ర మిమ్మంచుఁగొం
డకు రా జెల్లునె బుద్ధిజాడ్యజనితోన్మాదుల్ గదా శ్రోత్రియుల్.

సీ. నను నిముసంబు గానక యున్న నూరెల్ల
నరయు మజ్జనకుఁ డెంతడలు నొక్కొ
యెపుడు సంధ్యలయందు నిలువెళ్లనీక న
న్నోమెడు తల్లి యెంతొఱలు నొక్కొ
యనుకూలవతి నాదు మనసులో వర్తించు
కులకాంత మదినెంత కుందు నొక్కొ

గెడఁదోడుసీడలై క్రీడించు సచ్ఛాత్రు
లింతకునెంత చింతింతురొక్కొ

తే. యతిథి సంతర్పణంబు లేమయ్యెనొక్కొ
యగ్నులేమయ్యె నొక్కొ నిత్యంబులైన
కృత్యములఁ బాపి దైవంబ కినుక నిట్లు
పాఱవైచితె మిన్నులు పడ్డచోట.

నాకు యిల్లుచేరే ఉపాయము చూపించే సుకృతి ఎవరైనా ఒకరు కనిపించరా?

(నడచును - నిష్క్రమించును)

రంగము ౨

ప్రదేశము: అత్యంత సుందరమైన భూమి. మామిడిచెట్లు పోకచెట్లుకూడ నుండును.

(వరూధిని గరుడపచ్చలు పొదుగబడిన తన యింటిముంగిటనున్న మావిగున్న యెదట వితర్దిపై కూరుచుండి వీణవాయించు చుండును. చెలికత్తె ఒక పొదచాటున పరుండియుండును)

వరూధిని—ఎవ్వడో ఒక మనుష్యుడు - వేషాన్నిబట్టి భూసురుడు లాగున్నాడు. దేనినో పరీక్షించుచున్నాడు.

సీ. కులిశధారాహతి పొలుపునఁ బైనుండి
యడుగు మోవఁగ జేగుఱైన తటులఁ
గనుపట్టులోయ గంగానిర్ఝరము వాఱఁ
జలువయౌ నయ్యేటి కెలఁకులందు

వరూధినీ ప్రవరాఖ్యము

నిసుకవెట్టిన నేలనేచి యర్కాంశులఁ
జొరనీక దట్టమై యిరులు గవియు
క్రముకపున్నాగ నారంగరంభానాళి
కేరాది విటపికాంతారవీథిఁ

తే. గెరలు పికశారికా కీరకేకి భృంగ
సారస ధ్వనిఁదనలోని చంద్రకాంత
దరలు ప్రతిశబ్దమీన గంధర్వయక్ష
గాన ఘూర్ణిత మగునొక్క కోనఁగనియె.

(తెర లో)

ప్రవ—ఇది యొక మునియాశ్రమము కావచ్చును, ఇక్కడకు
వెళ్లితే నాకు ఏదైనా ఉపాయము దొరకవచ్చును.

చెలికత్తె—

చ. నికటమహీధరాగ్రతటనిర్గతనిర్ఝరధారఁ బాసి లో
యకుఁ దలక్రిందుగా మలఁకలై దిగు కాలువవెంటఁ బూచు మ
ల్లిక లవలంబనంబుగ నలిప్రకరధ్వని చిమ్మిరేఁగ లో
నికి మణిపట్టభంగసరణిన్ ధరణీసురు డేఁగి చెంగటన్

(ఆమె చదువుచుండగ ప్రవరుడు ప్రవేశించును)

..................ఏదో చూస్తున్నాడు.

ప్రవరుడు—

శా. తావుల్ క్రేవలఁ జల్లు చెంగలువ కేదారంబు తీరంబునన్
మావుల్ క్రోవులు నల్లిబిల్లిగొను కాంతారంబునం దైందవ
గ్రావాకల్పితకాయమాన జటిలద్రాక్షాగుళుచ్ఛంబులన్
బూవుందీవెలనొప్పునొక్కభవనంబున్ గారుడోత్కీర్ణమున్.

...భాగ్యవశాన కనుగొన్నాను. ఆహా! ఏమి సౌభాగ్యము!
(కొంచెము సమీపించి)

క. మృగమదసౌరభవిభవ
ద్విగుణితఘనసారసాంద్రవీటీగంధ
స్థగితేతరపరిమళమై
మగువ పొలుపు దెలుపు నొక్క మారుత మొలసెన్.

ఇక్కడ ఎవరో ఉన్నట్టున్నారు. (వరూధిని యున్నచోటు సమీపించును.)

చెలికత్తె—
మ. అతఁడా వాతపరంపరాపరిమళవ్యాపారలీలన్ జనా
న్వితమిచ్చో టని చేరఁబోయి కనియెన్ విద్యుల్లతావిగ్రహన్
శతపత్రేక్షణఁ జంచరీకచికురన్ జంద్రాస్యఁ జక్రస్తనిన్
నతనాభిన్ నవలా నొకానొక మరున్నారీశిరోరత్నమున్.

ఆ మరున్నారీ శిరోరత్నము నా అమ్మగారుగాక యింకెవ్వరు? ఆమె చూడకుండా సంగతులు కనిపెట్టాలి.

ప్రవ—(ఆమెను కాంచి సందేహించుచుండును).

చెలికత్తె—
తే. అమలమణిమయనిజమందిరాంగణస్థ
తరుణసహకారమూలవితర్దిమీఁద
శీతలానిల మొలయ నాసీనయైన
యన్నిలింపాబ్జముఖియు నయ్యవసరమున;

సీ. తతనితంబాభోగధవళాంశుకస్ఫురత్ప్రభ
యంగదట్టపుఁ గావిరంగువలనగుఁ...

వరూధినీ ప్రవరాఖ్యము

శశికాంతమణిపీఠి జాజువాఱఁగఁగాయ
ఉత్తుంగ కుచపాళి నత్తమిల్లఁ
దరుణాంగుళీధూత తంత్రీస్వనంబుతో
జిలిబిలి పాట ముద్దులు నటింప
నాలాపగతిఁ జొక్కి యరమోడ్పుఁగనుదోయి
రతిపారవశ్యవిభ్రమముఁ దెలుపఁ

తే. బ్రౌఢిఁ బలికించు గీతప్రబంధములకు
గమ్రకరపంకరుహరత్నకటకఝణఝ
ణ ధ్వనిస్ఫూర్తి తాళమానములు గొలుప
నింపుదళుకొత్త వీణ వాయింపుచుండి.

(ఈ తరువాత వచ్చు ఆరు పద్యములకు అనుగుణంగా వరూధిని నటించుచుండును).

ఉ. అబ్బురపాటుతోడ నయనాంబుజముల్ వికసింపఁ గాంతి పె
ల్లుబ్బి కనీనికల్ వికసితోత్పలపంక్తులఁ గ్రమ్మరింపఁగా
గుబ్బమెఱుంగుఁ జన్గవ గగుర్పొడువన్ మదిలోనఁ గోరికల్
గుబ్బటిలంగఁ జూచె నలకూబరసన్నిభు నద్ధరామరున్.

ఉ. చూచి, ఝళంఝళత్కటకసూచితవేగపదారవిందయై
లేచి కుచంబులున్ దుఱుము లేనడు మల్లలనాడనయ్యెడన్
బూచినయొక్క పోఁకనును బోదియఁజేరి విలోకనప్రభా
వీచికలన్ దదీయపదవీకలశాంబుధి వెల్లిగొల్పుచున్.

మ. మునుమున్ పుట్టెడు కొంకుకౌల్యము నిదన్మోదంబు విస్తీర్ణ
తన్, జొనుపన్ గోర్కులు గ్రేళ్లుద్రిప్ప మది మెచ్చుల్ జెప్ప

లల్లార్చన, త్యనుషంగస్థితి జిచ్చపాటొసఁగ నొయ్యారంబునన్
జంద్రికల్, దనుకజ్ఞ జూచె లతాంగి భూసురుఁ బ్రపుల్లనేత్ర
పద్మంబులన్.

క. పంకజముఖి కప్పుడు మై
నంకురితములయ్యెఁ బులకలావిష్కృతమీ
నాంకానలసూచక ధూ
మాంకురములుఁబోలె మఱియు నతనిన్ జూడన్.

ఉ. తొంగలి ఱెప్పలన్ దొలఁగద్రోయుచు బైపయి విస్తరిల్లు క
న్నుంగవ యాక్రమించుకొనునో ముఖచంద్రు నటంచుఁబోవనీ
కంగజుఁ డానవెట్టి కదియన్ గుఱివ్రాసెననంగ జాఱి సా
రంగమదంబు లేఁజెమటఁ గ్రమ్మె లలాటము డిగ్గి చెక్కులన్.

మ. అనిమేషస్థితి మాన్పె బిత్తరపుఁ జూపస్వేదతావృత్తి మా
న్పె నవస్వేద సమృద్ధి బోధకళమాన్పెన్ మోహవిభ్రాంతి తో
డనె గీర్వాణవధూటికిన్ భ్రమరకీటన్యాయమొప్పన్ మను
ష్యుని భావించుట మానుషత్వముమెయిన్ జూపట్టె నా నత్తఱిన్.

వరూధిని—ఆహా! ఏమి రూపరేఖా విలాసాలు!

ఉ. ఎక్కడివాఁడొ యక్షతనయేందుజయంతవసంతకంతులన్
జక్కఁదనంబునన్ గెలువఁజాలెడువాఁడు మహీసురాన్వయం
బెక్కడ యీతనూవిభవ మెక్కడ యేలని బంటుగా మరున్
డక్కఁగొనంగరాదె యకటా నను వీఁడు పరిగ్రహించినన్.

సీ. వదనప్రభూతలావణ్యాంబుసంభూత
కమలంబు లన వీని కన్ను లమరు

వరూధినీ ప్రవరాఖ్యము

నిక్కి వీనులతోడ నెక్క సక్కెములాడు
కరణి నున్నవి వీని ఘనభుజములు
సంకల్పసంభవాస్థానపీఠికవోలె
వెడఁదయై కనుపట్టు వీనియురము
ప్రతిఘటించు చిగుళ్లపై నెఱ్ఱవాఱిన
రీతి నున్నవి వీని మృదుపదములు

తే. నేరెటేటియసల్ తెచ్చి నీరజాప్త
సానఁబట్టిన రాపొడి చల్లి మెదిపి
పదను సుధ నిడి చేసెనో పద్మభవుఁడు
వీనిఁగాకున్నఁగలదె యీమేనికాంతి.

క. సురగరుడోరగనరఖే
చరకిన్నరసిద్ధసాధ్యచారణవిద్యా
ధరగంధర్వకుమారుల
నిరతము గనుఁగొనమె పోల నేర్తురె వీనిన్.

చెలికత్తె—

మ. అని చింతించుచు మీనకేతనధనుర్జ్యాముక్తనారాచ దు
ర్దినసమ్మూర్ఛితమానసాంబురుహ యై దీపించు పెందత్తఱం
బునఁ బేర్చెత్తిన లజ్జ నంపిఱి కటకంబుల్ మ్రోయ నడ్డంబు ని
ల్చిన నయ్యచ్చరఁజూచి చేరఁజని పల్కెన్ వాఁడు విభ్రాంతుఁడై.

(వరూధిని ప్రవరుడు ఆ విధముగా చేయుదురు. ప్రవరుడు పద్యము పూర్తికాకముందే వరూధిని "ఓ యువతీ ఒక్కమాట..." అని సంబోధించును.)

ద్వితీయాంకము

ప్రవరుడు——

ఉ. ఎవ్వతె వీవు భీతహరిణేక్షణ యొంటిజరించె దోటలే
కివ్వనభూమి భూసురుఁడ నేఁ బ్రవరాఖ్యుఁడఁ ద్రోవ తప్పితిన్
గ్రొవ్వున నిన్నగాగ్రమునకున్ జనుదెంచి పురంబుఁజేర నిం
కెవ్విధిఁగాంతుఁ దెల్పఁగదవే తెరువెద్ది శుభంబు నీకగున్.

(వరూధిని ఆ ప్రకారము చేయును).

వరూధిని——

ఉ. ఇంతలు కన్నులుండఁ దెరువెవ్వరి వేఁడెదు భూసురేంద్ర యే
కాంతమునందునున్న జవరాండ్ర నెపంబిడి పల్కరించులా
గింతియకాక నీవెఱుఁగవే మునువచ్చిన త్రోవచొప్పు నీ
కింత భయంబులేకడుగ నెల్లిదమైతిమె మాటలేటికిన్.

అయినా చెపుతాను విను నా సంగతి.

సీ. చిన్నివెన్నెల కందు వెన్నుదన్ని సుధాబ్ధిఁ
బొడమిన చెలువ తోఁబుట్టు మాకు
రహిపుట్ట జంత్రగాత్రముల రాల్ గరఁగించు
విమలగాంధర్వంబు విద్య మాకు
ననవిల్తు శాస్త్రంపు మినుకులావర్తించు
పని వెన్నతోడఁ బెట్టినది మాకు
హయమేధ రాజసూయము లనఁ బేర్పడ్డ
సవనతంత్రంబు లుంకువలు మాకుఁ

తే. గనకనగసీమ కల్పవృక్షములనీడఁ
బచ్చరాచట్టుగమి రచ్చపట్టు మాకు

వరూథిని ప్రవరాఖ్యము

పద్మసంభవవైకుంఠభర్గ సభలు
సాముగరిడీలు మాకు గోత్రామరేంద్ర.

క. పేరు వరూథిని విప్రకు
మార! ఘృతాచీ, తిలోత్తమా, హరిణీ, హే
మా, రంభా, శశిరేఖ లు
దారగుణాఢ్యలు మదీయ లగు ప్రాణసఖుల్.

మ. బహురత్నద్యుతిమేదురోదరదరీభాగంబులన్ బొల్చు ని
మ్మిహికాహార్యమునన్ జరింతుమెపుడుం బ్రేమన్ నభోవాహినీ
లహరీశీతలగంధవాహపరిఖేలన్ మంజరీసౌరభ
గ్రహణేందిందిరతుందిలంబు లివి మత్కాంతారసంతానముల్.

తెలిసిందా ప్రవరా? నాసంగతి తెలిసికో! బాగా తెలిసికో. ఇక్కడనే ఉండి ఇంకా బాగా తెలిసికో.

క. భూసురకైతవకుసుమశ
రాసన! మాయింటి విందవైతివి గైకో
మ్మా సముదంచన్మణిభవ
నాసీనత సేదదేఱి యాతిథ్యంబున్.

తే. కుందనమువంటి మేను మధ్యందినాత
పోష్మహతిం గందె వడదాఁకె నొప్పులొలుకు
వదన మస్మద్గృహంబు పావనముచేసి
బడలికలు వాసి చనుము ....

ప్రవరుడు—క్షమించు.

ఉ. అరిడజయాన నీవొసఁగునట్టి సపర్యలు మాకువచ్చె నిం
దుండగరాదు పోవలయు నూరికి నింటికి నిప్పుడేను రా
కుండ నొకండు వచ్చి మఱియొండునె భక్తియ చాలు సత్క్రియా
కాండము దీర్ప వేగ చనఁగావలయుఁ గరుణింపు నాపయిన్.

ఉ. ఏ నిక నిల్లు సేరుటకు నెద్ది యుపాయము మీమహత్త్వముల్
మానిని దివ్యముల్ మది దలంచిన నెందును మీ కసాధ్యముల్
గానము గానదల్లి ప్రజలన్ నను గూర్పు......................

....

చెలికత్తె—"మటన్న లేతన వ్వాననసీమఁ దోప ధవళాయతలోచన"
ఏమి అంటుందో ?

వరూధిని—శుద్ధశ్రోత్రియా !

ఉ. ఎక్కడి యూరు కాల్ నిలువ కింటికిఁ బోయెదనంచు బల్కె దీ
పక్కట మీకుటీరనిలయంబులకుఁ సరిరాకపోయెనే
యిక్కడి రత్నకందరము లిక్కడి నందనచందనోత్కరం
బిక్కడి గాంగసైకతము లిక్కడి యీలవలీనికుంజముల్.

నిజము చెపుతా—

ఉ. నిక్కము దాపఁనేల ధరణీసురనందన యింక నీపయిఁ
జిక్కె మనంబు నాకు నను జిత్తజు బారికి నప్పగించెదో
చొక్కి మరందమద్యముల చూఱలఁ బాటలువాడు తేంట్ల సొం
పెక్కిన యట్టి పూవుఁబొదరిండ్లను గౌఁగిట గారవించెదో?

వరూధినీ ప్రవరాఖ్యము

ప్రవ—పాపము శమించుగాక ! వనజేక్షణా ! ఇలా పలుకవచ్చునా?
వ్రతాలతో దినాలుగడిపే విప్రులను కామింప న్యాయమా!
మనస్సులో ఆమాత్రం ఆలోచనవద్దా ! చూడు.

ఉ. వేలిమియుఁ సురార్చనయు విప్రసపర్యయుఁ జిక్కెఁ ఘుక్తికిఁ
వేళయతిక్రమించె జననీ జనకుల్ కడువృద్ధు లాఁకటఁ
సోలుచుఁ జింతతో నెదురు సూచుచు నుండుదు రాహితాగ్నిసే
దూలు సమస్తధర్మములుఁ దొయ్యలి నేఁ డిలు సేరకుండినఁ.

చెలికత్తె—"నావుఁడు విన్నఁబాటు వదనంబున నించుక దోపఁబల్కఁ"
నుద్యమిస్తున్నట్లున్నది.

వరూధిని—ఓ !

భావజరూప యిట్టి యెలప్రాయము వైదికకర్మనిష్ఠలఁ
బోవఁగ నింక భోగములఁ బొందుట యెన్నడు యజ్ఞకోటులం
బావను లౌటకుఁ ఫలము మాకవుఁగిళ్ల సుఖించుటేకదా...

వెఱ్ఱివాడా ! సిరి రా మోకా లడ్డుపెట్టువాడుగలడా ! నా మాట విను.
నాదగ్గఱనుండి నా ఆలింగనంలో పరవశత్వము పొందు.

సీ. సద్యోవినిర్భిన్నసారంగనాభికా
హృతమై పిసాళించు మృగమదంబు
కసటువో బీటెండఁ గరఁగి కఱ్ఱల నంటి
గమగమ వలచు చొక్కపు జవాజి
పొఱలెత్తి ఘనసారతరువులఁ దనుఁదాన
తొరఁగిన పచ్చకప్పురపు సిరము

గొజ్జంగ పూఁబొదల్ గురియంగఁ బటికంపు
దొనల నిండిన యట్టి తుహినజలము

తే. వివిధకుసుమకదంబంబు దివిజతరుజ
మృదులవసనసఫలాసవామేయరత్న
భూషణంబులు గల విందు భోగపరుఁడ
వయి రమింపుము ననుఁగూడి యనుదినంబు.

ఆహా !

క. అంధునకు గొఱయె వెన్నెల
గంధర్వాంగనల పొందు గాదని సంసా
రాంధువునఁ బడియె దకట ! ది
వాంధము వెలుఁగు గని గొంది సడఁగిన భంగిన్.

చూడు !

ఉ. ఎన్ని భవంబులన్ గలుఁగు నిక్షుశరాసనసాయకవ్యథా
భిన్నత వాడి వత్తలయి తేలఁ గపోలము లూఁది చూపులన్
విన్నఁదనంబు దోఁపఁ గనువేఁదుఱునన్ బయి గాలి సోఁకినన్
వెన్నవలెన్ గరంగు నలివేణులఁ గౌఁగిటఁజేర్చు భాగ్యముల్.

అదికాకుండా,

క. కుశలత యే వ్రతములనగు
నశనాయాసమున నింద్రియనిరోధమునన్
గృశుఁడవయి యాత్మనలఁచుట
సశరీరస్వర్గసుఖము సమకొనియుండన్.

వరూధినీ ప్రవరాఖ్యము

ప్రవరుడు—నీవన్న యర్థమెల్ల

నిజము కాముకుడైన వానికి నకామ్యుఁ
డిది గణించునే జలజాక్షి యెఱిఁగితేని
నగర మార్గంబుఁ జూపి పుణ్యమునఁ బొమ్ము.

ఇంకొక్క మాట—

క. బ్రాహ్మణుఁ డింద్రియవశగతి
జిహ్మాచరణైకనిపుణచిత్తజనిశితా
జిహ్మగములపాలై చెడు
బ్రహ్మానందాధిరాజ్యపదవీచ్యుతుడై.

(వరూధిని ఈ క్రింది వచనానికి అనుకూలంగా ప్రవర్తించును)

చెలికత్తె—ఇప్పుడు "అత్తెఱవ యక్కఱకరి పలుకుల కులికి మదన హరునైనఁ జదుపనం గదియ గమకించు తిమురునం గొమిరె ప్రాయంపు మదంబునను ననన్యకన్యాసామాన్యలావణ్యరేఖా మదంబునను నొంటిపాటునం గంటికిం బ్రియుండై తంగేటి జూంటి చందంబునం గొంటుఁదనం బెఱుంగక కుఱంగటనున్న యమ్మహీసురవరకుమారు తారుణ్యమౌగ్ధ్యంబులంజేసి తన వైదగ్ధ్యంబు మెఱయఁ గలిగెనని పల్లవించునుల్లంబునుల్లాసంబునం గదురుమదంబున నోసరించక చంచలదృగంచలప్రభలతని ముఖాంబుజంబునం బొలయ వలయమణిగణచ్ఛాయాకలాపంబు లుప్పరం బెగయఁ గొప్పు చక్కంజెక్కుచు జక్కవ గిబ్బలుంబోని గబ్బిగుబ్బలం జొబ్బిల్లు కుంకుమరసంబునం బంకిలంబులగు హారముక్తాతారకంబుల నఖకోరకంబులంగీఱి తీరువడంజేయుచుఁ బతితవనతరుకుసుమకేసరంబులు రాల్చ

"సెపంబునం బయ్యెద విడిల్చి చక్క సవరించుచు నంతంతం బొలయు చెలులం దలచూపకయుండఁ దత్తఱంబునం జేసి బొమముడిపాటుతో మగిడిమగిడి చూచుచుఁ జిడిముడిపాటు చూపుల నంకురించు జంకెనల వారించుచు" నతని జేరుచున్నది.

వరూధిని— ప్రవరా!

శా. ఎందే డెందము గందళించు రహిచే నేకాగ్రతన్ నిర్వృతిన్
జెందున్ గుంభగతప్రదీపకళికా శ్రీదోఁప నెందెందుఁ బో
కెందే నింద్రియముల్ సుఖంబుఁగను నాయింపే పరబ్రహ్మ 'మా
నందో బ్రహ్మ'యటన్న ప్రాఁజదువు నంతర్బుద్ధి నూహింపుమా.

చెలిరత్తె— ...తన్నొడఁబఱుచు నయ్యమరకాంత
తత్తఱముఁజూచి యాత్మ నతండు దనకు
సిగ్గు వెగటును బొడమ నిస్పృహతఁ దెలుపు
నొక్క చిఱునవ్వు 'నవ్వె'......................

ప్రవ—(దాని కనుగుణముగా చేయుచు) ఓ! యువిదా!

శా. ఈ పాండిత్యము నీకుఁదక్క మఱి యెందేఁగంటిమే కామశా
స్త్రోపాధ్యాయివి నా వచించెదవు మే లోహో! త్రయీ ధర్మముల్
పాపంబుల్ రతి పుణ్యమంచు నిఁక నేలా తర్కముల్ మోక్షల
క్ష్మీపథ్యాగమసూత్రపంక్తి కివె పో మీ సంప్రదాయార్థముల్.

మ. తరుణీ! రేపును మాపు హవ్యములచేతన్ దృప్తుఁడౌ వహ్ని స
త్కరుణాదృష్టి నొసంగు సౌఖ్యము లెఱుంగన్ శక్యమే నీకు నా
కరణుల్ దర్భలునగ్నులున్ బ్రియములైన ట్లన్యముల్ గావౌడల్
తిరమే చెప్పకు మిట్టి తుచ్ఛసుఖముల్ మీసాలపైఁ దేనియల్.

వరూధినీ ప్రవరాఖ్యము

చెలికత్తె—పాపం వరూధిని "మాటలేక హృదయాబ్జము 'జల్లన మోము వెల్లనై, కనలుచు నీరుదేఱు తెలిగన్నుల నాతనిఁ బుల్కు_పుల్కు_నన్, గనుఁగొని మాటలంబొదువు గద్గదికన్ దలయూఁచి" ఏమో చెప్పబోతున్నది.

వరూధిని—(ఆ సమయాన అట్లు చేయుచు) ....అక్కటా!

వనితతనంతఁదా వలచి వచ్చినఁ జుల్కనగాదె యేరికిన్?
ప్రవరాఖ్య మనోభవా!

మ. వెతలన్ బెట్టకు మింక నన్ (అనుచు ఈ క్రింది పద్యమునకు అనుకూలంగా చేయును.)

చెలికత్తె—ఆహా!

నీవీబంధ మూడన్ రయో
ద్ధతి నూర్పుల్ నిగుడన్ వడిన్ విరులు చిందన్ గొప్పు పీడన్ దనూ
లత తోడ్తోఁ బులకింపఁగా ననునయాలాపాతిదీనాస్యయై
రతిసంరంభము మీఱ నిర్జరవధూరత్నంబు పై పాటునన్.

శా. ప్రాంచద్భూషణబాహుమూలరుచితోఁ బాలిండ్లు పొంగారఁ బై
యంచుల్ మ్రోవఁగఁ గౌఁగిలించి యధరం బాసింప హా! శ్రీహరీ!
యంచున్ బ్రాహ్మణుఁడోరమోమిడి తదీయాంసద్వయంబంటి పో
మ్మంచున్ ద్రోచెఁ, గలంచునే సతుల మాయల్ ధీరచిత్తంబులన్.

(వరూధినీ ప్రవరులు పైపద్యమునకును క్రింది పద్యమునకు అనుగుణముగా వర్తించుచుందురు.)

క. త్రోపువడి నిలిచి ఘనల
జ్జాపరవశ యగుచుఁ గొప్పు సవరించి యొదల్

దీపింప నతనిఁ జూఱ చుఱఁ
గోపమునన్ జూచి క్రేఁటు కొనుచున్—

'ఏదో పలుకుతున్నది.'

వరూధిని—

ఉ. పాటున కింతులోర్తురె కృపారహితాత్మక నీవు త్రోవ ని
చ్చోటఁ భవన్నఖాంకురము సోఁకెఁ గనుంగొనుము....

చెలికత్తె—.................................అంచు జూపియ
ప్పాటలగంధి వేదననెపం బిడి యేడ్చెఁ గలస్వనంబుతో
మీటిన విచ్చు గుబ్బచను మిట్టల నశ్రులు చిందువందఁగన్.

(వీని కనుగుణంగా వరూధినీ ప్రవరులు నటింతురు.)

అయ్యో! పాపం

క. ఈ విధమున నతి కరుణము
గా వనరుహనేత్ర కన్నుఁగవ ధవళరుచుల్
కావికొన నేడ్చి వెండియు
నా విప్రకుమారుఁజూచి అలమట....

ఏమో పల్కబోతున్నట్లుంది....

వరూధిని—

చేసితి జన్మముల్ దపము చేసితి నంటి దయావిహీనతన్
జేసిన పుణ్యముల్ ఫలము సెందునె పుణ్యము లెన్ని యేనియున్
జేసిన వాని సద్గతియె చేకుఱు భూతదయార్ద్రబుద్ధి కో
భూసుర వర్య యింత దలపోయవు నీ చదువేల చెప్పుమా.

వరూధినీ ప్రవరాఖ్యము

ప్రవరా—కాలాతీతం అసత్యాతీతం ఐ స్వప్రకాశం ఐ వెలిగే మహా ధర్మం దాని సౌఖ్యం అనుభవైకవేద్యాలు.

వరూ—ఏవీ? అందరిలో నువ్వే ధర్మం తెలిసిన వాడవూ, గొప్ప వాడవూ!

సీ. వెలివెట్టిరే బాడబులు పరాశరుఁ బట్టి
దాశకన్యాకేళి దప్పుఁజేసి
కులములో వన్నె తక్కువ యయ్యెనే గాధి
పట్టికి మేనక చుట్టరికము
ననుపుకాఁడై వేల్పు నాగవాసముఁగూడి
. మహిమ గోల్పడియెనే మాందకర్ణి
స్వారాజ్య మేలంగ నీరైరె సుర లహ
ల్యాజారుఁడైన జంభాసురారి

తే. వారికంటెను నీ మహత్త్వంబు ఘనమె
పవనపర్ణాంబుభక్షులై నవసి యినుప
కచ్చడాల్ గట్టుకొను మునిమ్రుచ్చు లెల్ల
తామరసనేత్ర లిండ్ల బందాలు గారె.

చూడూ! ప్రస్తుతం శరీర సౌఖ్యం, హృదయానుభవం మాత్రమే సత్యం, అనుభవనీయం. అదే జీవితం, మిగిలినదంతా కృత్రిమం. అనవసరం ఐన గొడవ; మిథ్య.

ప్రవ—(ప్రత్యుత్తరం ఈయకే నిష్క్రమించును)

వరూధిని—(నిర్విణ్ణయై అతని వైపే చూచుచుండును)

(వరూధినిని చెలికత్తెను కప్పివైచుచు ముందునున్న తెరకు వెనుకనున్న తెర పడును).

ద్వితీయాంకము

రంగము 3

ప్రవేశం : ప్రవరుడు

ప్రవ—అబ్బా! ఆ వనజగంధి శరీరంయొక్క జవ్వాదిపస అంటు కొన్న నా శరీరాన్ని కడిగివేసి కొనుటచేత నా కిప్పుడు శాంతి కలిగినది. ఇంక వార్చి గార్హపత్యవహ్నిని పొగడవలెను.

(వార్చును).

ఉ. దివిషద్వర్గము నీ ముఖంబునన తృప్తింగాంచు నిన్నీశుఁగా
స్తవముల్ సేయుశ్రుతుల్ సమస్తజగదంతర్యామివిస్ నీవయా
హవనీయంబును దక్షిణాగ్నియును నీయం దుద్భవించున్గ్రతూ
త్సవసంధాయకనన్నుగావఁగదవే స్వాహావధూవల్లభా!

ఉ. దానజపాగ్నిహోత్రపరీతంత్రుఁడనేని భవత్పాదాంబుజ
ధ్యానరతుండనేనిఁ బరదారధనాదులఁ గోరనేని స
న్మానముతోడ నన్ను సదనంబున నిల్పు మినుండు పశ్చిమాం
భోనిధిలోనఁ గ్రుంకకయమున్న రయంబున హవ్యవాహనా!

(తెరపడును)

(తెరలో)

శా. నిస్తంద్రప్రతిభాసుధీనుత దిశోన్మీలద్యశశ్శ్రీవధూ
హస్తాగ్రామలకాయమానమహనీయాంభోజగర్భాండసై
న్యస్తోమోద్ధరజోవ్రజస్థగిత కృష్ణా గౌతమీ మధ్య భూ
మ్యస్తోకోత్కల రాట్పురీ హరణ లేలావార్య శౌర్యోదయా.

వరూధినీ ప్రవరాఖ్యము

తృతీయాంకము

రంగము ౧

ప్రదేశము : వరూధిని ఉద్యాన వనము.
వేదిక ఒకటి యుండును.

1 చెలికత్తె—వరూధిని అవస్థ చూస్తే గుండె బ్రద్దలై పోవుచున్నది.

శా. ఆ భూదేవకుమారుఁ డేఁగినఁ దదీయానూనరమ్యాకృతిన్
దా భావంబున నిల్పి యంగభవకోదండోగ్రమౌర్వీరవ
క్షోభాకంపితధైర్యయైయలఁత నచ్చో నిల్వకచ్చేల్వ త
ద్భ్రూభృన్మేఖల వెంటఁ గానల బడిన్ దుఃఖాబ్ధినిర్మగ్నయై.
తిరిగి తిరిగి ఆధరణీసురవరుని కానక తిరిగివస్తున్నది.
(వరూధిని, రెండవచెలికత్తె ప్రవేశించును)

వరూధిని—

ఉ. అక్కట వాఁడు నాతగుల మాఱడిసేసి దయావిహీనుఁడై
చిక్కక త్రోచి పోయె దరిఁ జేరఁగరాని వియోగసాగరం
బెక్కడ నీఁదుదాన నిఁక నీకొఱనోములు నోచి నట్టి నే
నెక్కడ వాని కౌఁగి లది యెక్కడ హా విధి యేమిసేయుదున్!

హా, నా ప్రేమధర్మం కన్న ఏ ధర్మం గొప్పది? ఈ శరీర
సౌఖ్యంకంటె స్వర్గలోకసౌఖ్యం గొప్పదా? (ఊరకుండి) అతని

నిశ్చితంకన్న గొప్పదైన నిశ్చయాన్ని ప్రకటిస్తా. స్వేచ్ఛాజీవిని, రసజీవిని ఐన నేను ఇకనుండి ప్రవరునికంటె భిన్నులైన ఎవ్వరికిన్ని లభ్యనుకాను. అబ్బా! వానిరూపు మరచి పోలేకున్నాను, ఎంత ప్రయత్నించినా.

ఉ. కమ్మని కుందనంబు కనుగందని మే నెలదేఁటి దాటులన్
బమ్మెర వోవఁ దోలుఁదెగ బారెఁడు వెంట్రుక లిందుబింబమున్
గిమ్మన నీదు మోము గిరిక్రేపులు మూఁపులు కౌనుగానరా
దమ్మకచెల్ల! వాని వికచాంబకముల్ శతపత్త్రజైత్త్రముల్.

(కొంచెము ఊరకుండి) నా జీవితము నిరర్థకం.

ఉ. చొక్కపుఁబ్రాయమున్ మిగులనోయగమున్ గలప్రాణనాయకుం
డెక్కుడు పశ్యతఁ దుల నేఁకట దీర్చి సమేళమొప్పగా
నక్కున గారవించి ప్రియమందఁగ నోఁచని యింతినైన యా
చక్కదనం బదేమిటికి జవ్వనమేటికిఁ బ్రాణమేటికిన్.

ఆహా!

ఉ. ఎంతతపంబు సేసి జనియించిన వారొకొ మర్త్యభామినుల్
కాంతుఁ డవజ్ఞ సేసినను గాయము వాయుదు రే నమర్త్యనై
చింతల వంతలన్ జివికి సిగ్గటితిన్ మృతిలేని నాదు చె
ల్వింతయు శూన్యగేహమున కెత్తినదీపిక యయ్యె నక్కటా!

(విరహబాధ ప్రకటించుచు, ఉస్సురనుచు, కన్నీరుకార్చుచు, చంద్రకాంత శిలాతలాన పరుండును.)

1 చెలికత్తె—

చ. తరుణి ననన్యకాంత నతిదారుణపుష్పశిలీముఖవ్యథా
భరవివశాంగి నంగభవుబారికి నగ్గముసేసి క్రూరుఁడై

యరిగె మహీసురాధముఁ డహంకృతితోనని రోషభీషణ
స్ఫురణ వహించెనోయన నభోమణిదాల్చెఁ గషాయదీధితిన్.

2 చెలి—సీ. ఉరుదరీకుహరసుప్తోత్థశార్దూలముల్
ఖురవారి శోణితశంకఁ ద్రావ
వనకుంజమధ్యశాద్వలచరన్మృగపంక్తి
దావపావక భీతిఁ దల్లడిల్ల
నాశ్రమాంతరభూరుహాగ్రముల్ మునికోటి
బద్ధకాషాయవిభ్రాంతిఁ జూడ
ఘనసానుశృంగశృంగాటకంబులఁ గాంచి
యమరులు హేమాద్రియనుచు వాలఁ

తే. గానెఁ బేశలరుచిఁ గింశుకప్రవాళ
ఘుసృణకిసలయకంకేళికుసుమగుచ్ఛ
బంధుజీవజపారాగబాంధవంబు
లన్నగంబున జరఠారుణాతపములు.

1 చెలికత్తె—
శా. శ్రేణుల్‌గట్టి నభోంతరాళమున బాఱెఁ బక్షు లుష్ణాంశు పా
షాణవ్రాతము కోష్ణమయ్యె మృగతృష్ణావార్ధు లింకెఁ జపా
శోణం బయ్యెఁ బతంగబింబము దిశాస్తోమంబు శోభాదరి
ద్రాణంబయ్యె సరోజషండములు నిద్రాణంబు లయ్యెఁ గడున్.

2 చెలి—క. తరణి యదె క్రుంకుచున్నాఁ
డరుదెమ్మని చంద్రుఁ బిల్వ నరిగెడు రజనీ
తరుణీమణి దూతిక లన
నరిగెఁ దూర్పునకు నీడ లతిదీర్ఘములై.

1 చెలి—క. క్రుంకె నపరాంబురాశిం
బంకజబంధుఁడు దదీయబడబాముఖవీ
ఙాంకురితకుతుకరథ్యని
రంకుశవేగాపహృతశతాంగుఁడు వోలెన్.

2 చెలి—సీ. ఏవిహంగముఁగన్న నెలుఁగించుచును సారె
కుసు సైకతంబులఁ గూడఁదాఁటుఁ
దాటి కన్గొని యది తన జోడుగాకున్న
మెడయెత్తి కలయంగ మింటనరయు
నరసి కన్నీటితో మరలి తామరయెక్కి
వదన మెండగ సరోవారి నద్దు
నద్ది త్రావఁగ సైఁప కట్టిట్టు గన్గొని
ప్రతిబింబ మీక్షించి భ్రమసి యుఱుకు

తే. నుఱికి యెఱకలు దడియ వేఱొక్కతమ్మి
కరుగు నరగి రవంబుతోఁ దిరుగుతేంట్లఁ
బొడుచు ముక్కున మఱియును బోవు వెదక
సంజఁబ్రియుఁబాసి వగనొక్క చక్రవాకి.

1 చెలి—సీ. రవిబింబపతన దీర్ణపయోధిగర్భని
ర్గతశేషఫణిఫణారత్నరుచియొ
దివసావసానసందీప్తాస్తగిరిశిఖా
జ్యోతిర్లతాప్రతానాతపంబొ
తపనధూర్దండనిర్దళిత దిక్తటదృశ్య
కమలజాండకటాహకనకఘృణియొ

వరూధినీ ప్రవరాఖ్యము

చండీశతాండవోత్సవసంభృతక్షపా
హస్తాగ్రదీపగభస్తిచయమొ

తే. ద్రాగ్విదాహచ్ఛిదావినిద్రాణమదవ
దంజనాలానమూలశయ్యావిధాన
వారుణాధోరణాకల్పితోరుశోణ
మృత్తికారాశియోయన మెఱసె సంధ్య.

2 చెలి—క. బహుళజలప్లవమాన
ద్రుహిణాండము చెమ్మయుటికి రూక్షోర్కవిభా
రహితతఁ గాటుకపట్టెను
రహిచెడి యన నంధతమసరాసులు చెరచెన్.

1 చెలి—సీ. మృగనాభిపంకంబు మెయినిండ నలఁదిన
మాయాకిరాతు మై చాయఁదెగడి
నవపింఛమయభూష లవధరించి నటించు
పంకజాక్షుని చెల్వు నుంక మడిగి
కాదంబనికురుంబకలితమై ప్రవహించు
కాళింది గర్వంబుఁ గాకుసేసి
తాపింఛవిటపికాంతారసంవృతమైన
యంజనాచలరేఖ నవఘళించి

తే. కవిసె మఱియును గాకోలకాలకంఠ
కంఠకలకంఠకరిఘటాఖంజరీట
ఘనఘనాఘనసంకాశగాఢకాంతిఁ
గటికిచీకటి రోదసీగహ్వరమున.

2 చెలి—క. అంతటఁ బ్రాచి నిశాపతి
యంతికగతుఁడౌట విని ముఖాలంబితమౌ
కుంతలములు దీర్పఁగఁగొను
దంతపు దువ్వెన యనంగ ధవళిమ దోఁచెన్.

1 చెలికత్తె—

చ. మదన కొసంగఁగాలము తమశ్ఛట గాటుకగా నవోదయ
స్ఫురదరుణ ప్రభాపథికశోణితసిక్తసితోడుభక్తముల్
హరిహయదిఙ్నభస్థ్సలమునన్ బలి చల్లి వటాంకముల్ వసూ
త్కరభరితంబు నై వెలుఁగఁ గాంచి సుధానిధి నెత్తె నత్తఱిన్.

2 చెలికత్తె—

మ. జలజాగారపరంపరల్ మధుపదాశాభిత్తిఁ దీండ్రించుచున్
దళమై వెన్నెల చిచ్చులంటిన మిళద్బాహ్యాచ్ఛదశ్యామికా
చ్ఛలనన్ గంది ముడుంగుచో సిమసిమచ్ఛబ్దంబుతోఁ బుట్టు న
గ్గలపుం గ్రొంబొగలో యనంగ వెడలె న్గర్భస్వనద్భృంగముల్.

1 చెలి—సీ. ప్రిదిలి కైరవదళశ్రేణి నొక్కులు దీరె
శశికాంతపంక్తుల జలము లూరెఁ
గోరి కాంతులతోఁ జకోరికల్ రతిఁ గేరె
వారాశి గర్వంబు మేరమీఱెఁ
ద్రోపది యిరులు పటాపంచలై పాఱె
దిఙ్ముఖంబుల వింత తెలివి సేరెఁ
జక్రవాకంబు లబ్జకుడుంగములఁ దూఱెఁ
గామినీకాంతుల కలఁక దేఱె

వరూధినీ ప్రవరాఖ్యము

తే. మదను డమ్ములనూఱె హిమంబుపేరె
జడిసి విరహిణి వగఁగూరె జారచోర
దర్పములు జాఱె రవికరతాపమాఱెఁ
జూడఁజూడంగఁ దారకస్ఫురణదాఱె.

2 చెలికత్తె—

మ. స్ఫుటసౌగంధికరాగరక్తరుచిమైఁబూనెన్ జపాసన్నిధి
స్ఫటికంబట్లుదయాద్రిగైరిక శిరస్థ్సానస్థితిన్ జంద్రుడ
చ్ఛాటువాయన్ శుచియయ్యెనౌ బ్రకృతి నచ్ఛుండైనసన్మార్గియె
న్నటికిన్ గూటమివంక వచ్చు వికృతిన్ మగ్నుండు గానేర్చునే.

1 చెలికత్తె—

శా. ఆరూఢస్థితిఁ జంద్రికాధవళితాజాండంబులో జంద్రుఁడొ
ప్పారెన్ గాలభిషగ్వరుం డవిరతంబై కాముక శ్రేణికిన్
మారోత్సాహము నిల్వఁ బాదరసమున్ బంధించి గ్రాసార్థమై
క్షీరస్థాలికఁ బెట్టినట్టి గుటికాసిద్ధౌషధంబో యనన్.

2 చెలి—తే. రాజు తేజస్వియై గ్రహరాజుమీఁద
నలిగి దాడిగ వెంటాడ నిలువ కతఁడు
బెగడువడి పాఱుచోఁ జెఱఁదగిలినట్టి
ఛాయ యిది యన నీలలాంఛనము మెఱసె.

చెలి—తే. కలయ జగమునఁ గలయట్టి నలుపులెల్లఁ
దెలుపులుగ జేసి నీడలు దెలుపసేయఁ
గా వశముగామిఁ బొడము దుఃఖమునఁబోలె
సాంద్రచంద్రిక తుహినబాష్పములు గురిసె.

2 చెలికత్తె—ఈ వెన్నెల విరహజనానికి ఎంత బాధకారియో ప్రియా సమీపవర్తులైన కాముకులకు అంత సంతోషకారి. వెన్నెల పిండిచల్లిన గతిం గాయ డాయలజ్జించి బుజ్జవంబునం బొదరింట్లకుం దార్చి కాంతులంగవయు నంగనాచులగు నంగనల యంగంబులపస ముంగిటంబడఁ జలితకిసల యాంతరాళంబులంపూచితూటి యిరులు విరియించి పతుల ప్రార్థనంబులం బుంథాపసురతాడంబరంబునకుఁ. దోడు సూపి దూపటిలి యంగరాగంబులు గరంగం జెమర్చిన చంచలాక్షుల నిద్దంపుఁ దనూలతలంబుట్టి దట్టంబులగు చిఱుచెమట బొట్టులం బొడకట్టి తెలుపారు మలయజంపుఁ జిటులు గందంబుల యందంబు లొసంగి సంజకడం దారునొడివిన సంకేతంబుల నుండక తెరువుగట్టి పొడవుఁ దరువుల నీడల నడంగి నవ్వుటాలకు వెనుకపాటునం గదిసి ముసుంగు లెడలింప బెగడి కళవళంపుఁ జూపుల వల్లభులంజూచి యల్లననగు నభిసారికల వెడంద కన్నులచెన్నుననన్నుకొని, పొదలు మదనోన్మాదంబునకుం బ్రోదిగామోదంబునం గాదంబరి గండూషించి విటకదంబంబునకు నొసంగు నంబురుహాముఖుల యొప్పులకుప్పలగు నిప్పపూ మొగ్గలంబోని బుగ్గలందగ్గలికసూపు కమ్మపంజుల వజ్రపుం జకచకల నకనకలు వీడుకొని కలికితనంబునం గలసి మెలసి రతాంతంబునం బరిశ్రాంతి యడంగ నంగణంబుల నిలిచి యొండొరుల కురులు దువ్వుచు విహరించు సమయంబునం బల్లవులు కేళికల్లప్పుడన్న మాటలు దలఁపించిన నుదరిపడి మందస్మితంబు లంకురించు హుంకృతుల జంకించి కంకణంబుల రత్నంపు దళుకులు సెదరు. ఆహా! ఎలాంటి విచిత్రమైన రుచి!

వరూధిని—అబ్బా! ప్రకృతి అంతా కలిసి నన్ను ఎలా దహించి వేస్తుందో! అందులో ఈ వెన్నెలబాధ నేను భరించలేను.

ఉ. నోములు నోఁచినమ్మలు మనోరథముల్ దయివాఱ నిత్తటీ
దామరతంపరై ప్రియులుఁదారు విహారము సల్ప వీరిలో
నీ మెయి దుఃఖశీలనగు నే వసియింపఁదరంబె పోచ మా
రామముఁజూడ నందు సుకరంబగు సర్వము నంబుజాననా.

(పాన్పుదిగి) చంద్రాతపమువేడి చాలా ఎక్కువగా ఉంది.

(పైటచెరగు ముసుగువేసుకొని) మన కేళీవనానికి వెళదాము.

(వరూధిని, రెండవ చెలికత్తె నిష్క్రమింతురు).

1 చెలి—సీ. చనుఁగప్పు దొలఁగ వాసనగాలి కెదురేఁగుఁ
బరువొప్పు నలుఁగులఁ బాఱుకరణి
విడుదవేనలి నూనెముడి వీడఁ జిగురాకు
పొదఁదూఱుఁ గార్చిచ్చుఁ గదియు కరణిఁ
బసిఁడి గాజులుపైకి వెసఁద్రోచి నునుఁదీగఁ
దెమలించు సురిత్రాడు నెమకుకరణి
మొలనూలు బిగియించి వెలఁది వెన్నెల బొచ్చుఁ
బిఱుదీయ కేటిలో నుఱుకుకరణి

తే. జడియ దశలకుఁ గురియు పుప్పొడుల మునుఁగు
మావికడనిల్చు విరుల నెత్తావిఁగ్రోలు
విషమసాయకు నేపుల విసివివిసివి
తనువుఁ దొఱఁగంగఁ దలఁచి యవ్వనరుహాక్షి.

నేమకూడా వెళ్లి ఈమెను కొంత వారించ ప్రయత్నిస్తాను.

తృతీయాంకము

(మొదటి చెలికత్తె నిష్క్రమింపబోవ, రెండవ చెలికత్తె తీసికొనిరాగా వరూధిని ప్రవేశించును).

2 చెలికత్తె—వరూధినీ! రా. కొంచెము విశ్రాంతి తీసికో.
(వరూధిని కన్నీరు కార్చుచుండును).

1 చెలికత్తె—వరూధినీ! ఇది తగదమ్మా. (తన చీరకొంగుతో వరూధిని కన్నీరు తుడుచుచు)

ఉ. పూఁతపసిండివంటి వలపుఁ బచరించు కులంబునీతికిఁ
లేఁతగదమ్మ యిత్తెఱఁగు లేమ సురాంగనలెల్ల నిట్టినీ
చేఁతరుమెత్తురమ్మ దయసేయక తిన్నని మేను వెన్నెలఁ
వేఁతురఁటమ్మ యింతకను వేఁదుఱు సెల్లునఁటమ్మ యింతికిన్.

2 చెలికత్తె—(వరూధినిని సంబోధించి)

చ. ఉడుపతి బారికిఁ వెఱచి యూరటయౌనని పేరుటామనిఁ
ముడివడు కంతుసేనలకు ముయ్యేలగు ట్టయినట్టియిందు రా
నడఁగునె తాపవహ్నిమనమై హరిణేక్షణ ముల్లుపుచ్చి కొ
త్తుడిచిన చందమయ్యెఁ బద మాయలదోఁటఁ జరింప కింటికిన్.

వరూధిని—(పాన్పయిన వేదికపై చేరి విరహము నటించుచు లేచి కూర్చుండి కన్నీరు గోటితో మీటుచు చంద్రునిచూచుచు).

క. ఓ చెల్ల! విరహిణీవధ
మేచతురత నీకు దురితమే చేయుపనుల్
రాచటికపు ఫలమే య
య్యో! చంద్ర! వివేక మెఱుఁగ వాకొ గురుసేవవ్.

వరూధినీ ప్రవరాఖ్యము

ఛీ!

సీ. తొలుదొల్తఁ గమలమిత్త్రుని వంక రూపొట
దక్షాధ్వరధ్వంసి తన్నుగనుటఁ
బరివేషమిషమునఁ బాశంబుదాల్చుటఁ
గప్పుదేహమునందుఁ గానఁబడుట
గాలవశంబునఁగాని తోపకయుంట
సతతనిష్ఠురగదాన్వితత గనుటఁ
బూని పాండుక్షేత్రమునఁ బ్రవర్తించుటఁ
బ్రకటానురాగ తారకుఁ డగుటను

తే. నంతరం బెద్ది యాత్మలో నరసిచూడ
రాజ! నీకును నలధర్మరాజునకును
బ్రాణిలోకంబు బాధలఁ బఱుచునపుడు
ధర్మపద మెక్కడెక్కడా ధన్యునందు.

చూచుకో.

చ. ఒక పెనుఁబాఁపతేఁడు చలమొప్ప రసాతలసీమకుఁ జకో
రకములు భూతధాత్రికి సురల్ దివికిఁ బగదీఱునట్లుగా
మెకమెకపాటుతోడ నిను మ్రింగకపోరెపుడుఁ ద్రిలోక కం
టకుఁడవుగాన నీయొడలు నజ్జుగఁ జేసి కురంగలాంఛనా.

క. వాతాపివలన నెఱఁగితొ
శీతకరణ కడుపుఁజొచ్చి జీర్ణింపనియీ
రీతి నినుఁదినియు నాయువు
చేతసురల్ చెడరుగాక చెఱుపవె వారిన్.

తే. త్రిపురసంహార మొనరించునపుడు హరుఁడు
బండికల్లుగ నీమేను గండి చేసె

నదియు సెలవాఱి తెగటాఱ వైతి చంద్ర
యకట ! రోహిణియెడ నపథ్యమునఁ జేసి.

తే. పాలఁ బుట్టినమాత్రాన మేలిగుణము
నేఁడు నీకేల గల్గునో నీరజారి
నీటఁబుట్టిన వాఁడుకాఁడోటు వహ్ని
గాల్చుచున్నాఁడు జగమెల్ల గరుణలేక.

క. గోవధముసేయు తురకల
దైవంబవు నీవు మొదలఁ దక్కక పాంథ
స్త్రీవధముసేయ రోయుదె
నీవర్తన మేమిచెప్ప నీరజవైరీ.

క. విడువక తలపయిఁ గొన్నా
ళ్లిడి చూచి కళంకివగుట యెఱిఁగి మహేశుం
డుడుకుచు దక్షాధ్వరమున
నడుగునఁ బడవైచె దాన నడఁగవు చంద్రా.

క. గాండీవము నీచేతిది
పాండవునిఁ జేరఁబట్టి బ్రతికితి మావి
ల్లుండిన నేఁడు నిశాచర
చెండవె యల్లునికిఁదోడు శితభల్లములన్.

....అబ్బా ! ప్రకృతికిని, మానవత్వానికి ఎంత సంబంధమో ! భరించలేను.

1 చెలికత్తె—అమ్మా ! శాంతించు.

వరూధిని—శాంతించడమా! హృదయం తపించిపోతుంటే, శరీరం మండిపోతుంటే, శాంతించటం ఏలా! ఈ మన్మథ బాధలో శాంతి అసంభవం - ఓ మన్మథా!

చ. తొడిఁబడఁబాటి పైకుఱికి ధూర్జటి కంటికడింది మంటలో
నడపొడగానరాక తెగటాఱియుఁ గాలినయట్టి ప్రోడుకై
వడి రతిలోచనాంబువుల వాన నిగిర్చితె పాంథబాధకై
మడియ కనంగ యవ్వేలఁది మంగళసూత్ర మహత్త్వమెట్టిదో.

శా. సాహంకారత శంకరుం డలిగి నేత్రాగ్నిన్ బయిన్ బంపినన్
స్వాహాకాముకుఁడౌట నిన్నతఁడు గావంబోలు మోమోడి సం
దేహంబేని రతీశ నీవు మగుడన్ దేహంబుతో నుండు టె
ట్లాహా! దైవము దోసకారులకె తోడైవచ్చు నెప్పట్టునన్.

చ. జడనొకయింతలేని నెఱచక్కఁదనంబుల నెల్లఁగూర్పఁగాఁ
బొడవయినట్టి ధన్యుఁడవు భోగివి పూవిలుకాఁడ విట్టి నీ
వెడపక నిష్ఠురత్వమున కెట్లలవాటుగఁజేసి తక్కటా!
పడఁతులమీఁద నేయ రతిపయ్యెదకున్ ననుపైన చేతులన్.

1 చెలికత్తె—అమ్మా! చల్లని మలయమారుతం వీస్తున్నది. ఉపశమించు.

వరూధిని—ఈ మలయమారుతం నాకు శాంతి నిస్తుందా! దీనిబాధ భరించలేకపోతున్నాను....

ఉ. అక్కట గంధవాహ తగవా హరిణాంకునిఁగూడి పాంథులన్
బొక్కఁగఁజేయఁ బావకుని పొందొనరించి జగమ్ములేర్చనీ
యక్కొఱగామి మాన వది యట్టిద చుల్కని వృత్తి దుర్జనుం
డొక్కనిఁజొచ్చి క్రిందుపడు నొండ్లకుఁ గీడొనరింపఁగల్గినన్.

ంక. నాలుకలు రెండు నిమ్నన్
గ్రోలనె కల్పించెనలువ ఘోరాహికి న
న్నాలిగ్రహ మిపుడుఁ దెగఁదినఁ
జాలవ మృదుపవన విరహిజన దురితమునన్.

(అంత వరూధిని మూర్ఛిల్లును. చెలికత్తెలు కలువలు, పన్నీటి వెల్లువలు, కర్పూరగంధము, తామరతూండ్ల తుంపులుచేతను అవయవాలకు శిశిరోపచారాలు చేయగా వరూధిని స్మృతిని పొందును.)

2 చెలికత్తె—వరూధినీ : తెల్లవారుచున్నది.

ఉ. పాటననేయమిన్ గురులు పైఁబడి శీర్ణపటీరపంకలా
లాటికమై దరస్మితవిలాసపుఁజంద్రిక డొంకివాడుటన్
దేటఁదొఱంగి విన్ననగు నీమొగమోయన మాసి చంద్రుఁ డో
పాటలగంధి వ్రాలె నదె భానురుచిన్ దనకందు మీఱఁగన్.

1 చెలి—సీ. సకుటుంబముగ వీఁగి చరమశైలముఁ జేరు
తుహినాంశు దుముదారు దొరయనంగ
నాసీరమైవచ్చు నలినబాంధవు టెక్కి-
యంబుపై దీపించు నద్దమనఁగ
నరుణాగ్రనిబిడ వాద్యములలోఁ గనుపట్టు
సమయశాంఖికుచేతి శంఖమనఁగ
నినుఁ దప్పు దఱుఁ దౌట మునుమున్న పడివాగెఁ
గొనివచ్చురాయంచ కొదమయనఁగ

తే. నుదయగిరిమీఁదఁ గోపురంబుండి నిగుడు
నహితరవిరశ్మిచే బద్ధుఁడగుచుఁదోడి

బలఁగమైనట్టి చుక్కల వలస త్రోవఁ
జూపనేతెంచె నన వేగుఁజుక్క వొడిచె.

2 చెలికత్తె—

మ. సకలాశాగతి నర్కకోపవిరతి శ్రౌతక్రియారంభణా
త్మకవర్గత్రయికిన్ మదుచ్చరితశబ్దజ్ఞానమే మూల మిం
తకుఁబోలన్ వినుఁడంచుఁ దెల్పుగతిఁజెంతన్ గొండపై పల్లెలన్
గృకవాకుల్ మొరసెన్ గృహోపరి ద్రిభంగిన్ భుగ్నకంఠధ్వనిన్.

1 చెలికత్తె—

ఇనుఁ డస్తాద్రికిఁ బోవఁగొల్లగొని నేఁడేతేరఁ దద్దీప్తినం
జనసంబంధజ బాంధవంబున రతిశ్రాంతాంగనానేత్రకో
ణనికాయంబుల డాఁచి తద్దవశిమన్ దాఁబూనెనోచొప్పుమా
ర్పనన్ వెల్వెలఁబాఱె దీపకళికావ్రాతంబు శాతోదరీ.

2 చెలికత్తె—

శా. వాలారుంగొనగోళ్ల నీవలసతన్ వాయించుచో నాటకున్
మేళంబైన విపంచి నిన్నమొదలున్ నీవంటమింజేసి యా
యాలాపంబె యవేళఁబల్కెడుఁ బ్రభాతాయాతవాతాహతా
లోలత్తంత్రుల మేళవింపఁగదవే లోలాక్షి దేశాక్షికిన్.

1 చెలికత్తె—

పలుకులు నేర్పువేళఁ గలభాషిణి నీ విటులుండఁ బంజరం
బుల నరగన్నువెట్టి ముఖముల్ చరణాగ్రనఖాళిఁ గ్రోఁకుచున్
నిలుగుచు నావులించుచు వనీవిహగోత్కర మెట్లుపల్కిన
ప్పలుకులె యెత్తులెత్తి విని పల్కెడు వింటివె కీరశారికల్.

2 చెలికత్తె—

ఉరుసంధ్యాతపశోణమృత్కలితమై యొప్పారు బ్రహ్మాండమ
న్గరిడీఁ గాలపు హౌంతకాఁడు చరమాగస్కంధముం జేర్చ ని
బ్బరపుం సంగడమోయనం శశి డిగెం బ్రాగ్భూమిభృత్త్రైకతవే
తరబాహాగ్రపు సంగడంబనఁగ మార్తాండుండు దోచెం దివిన్.

1 చెలికత్తె—

కరకరి గూఁటఁగల్గు యిడఁగా మొఱవెట్టెడులీల బాల భా
స్కరకరకాండకందళవిఘట్టన నించుక వాయివడ్డ తా
మర మొఱవెట్టిపెట్టి పలుమాఱును వాకిలిదాఁటి యాఁగుచుం
మొరయ విపంచి మీటుగతి మ్రోసియళుల్ వెడలెన్ గొలంకులన్.

2 చెలికత్తె—

చ. అదరునవీనభానుకిరణానల మంటినఁ గూడుకొన్న పు
ప్పొడికొలు చెల్ల మోచికొని పోయెడి సంభ్రమమొప్పఁగంటివే
పడఁతి భవద్విహారవనపద్మసరఃకుముదాలయంబులం
వెడలు మిళిందబృందములు వీఁపు పిశంగిమకైతవంబునన్.

1 చెలికత్తె—

చ. కొలకొలఁగూయుఁ బైనొఱగుఁ గుత్తుకఁగుత్తుకఁజుట్టుఁబాఱుచి
ల్వలక్రియఁ గానరాని గతులన్ మయిమైఁ బెనచున్ జనించు న
శ్రులఱుతనొత్తు సోలునిలుచున్ విధిచాతురిఁ గూడియున్ రతిన్
దలఁపవుకంటె పాసిన వెతల్ దలఁపించుచుఁ గోకదంపతుల్.

2 చెలికత్తె—

ఉ. ఇందునిభాస్య వాఁడనఁగ నింద్రుఁడొ చంద్రుఁడొ యాయుపేం
ద్రుఁడో, యిందులకై వగం బొగులనేటికి నేఁటికినందుఁబోద

వరూధినీ ప్రవరాఖ్యము

మా. నందనభూమి భూమిసురనందనుఁ డుండకపోఁడు రమ్మ నీ
చందమునందమున్ గనిన జవ్వని యెవ్వని వెఱ్ఱిఁజేయదే.

1 చెలికత్తె—
ఏల దురంతవేదనమెయిన్ బొరలాడెదు తాల్మిదక్కి మే
లే లలితాంగి యెంతపని లెమ్మిది విప్రవరుండు గోలయున్
బాలుఁడుగాన నప్పటికిఁ బైఁబడఁగొంకెనొ కాక వానికిన్
గాలొకచోట నిల్చునె వగల్ మగుడన్ నినుఁజూచునంతకున్.

2 చెలికత్తె—వరూధినీ ! ఇకరా ! స్నానానికి కార్యాలు చేయాలి.

(చెలికత్తెలతో వరూధిని నిష్క్రమించును. తెరపడును)

(తెర లో)

శా. హిందూరాజ్యరమాధురంధర భుజాహిగ్రామణీ కంచుక
త్క్రందస్వచ్ఛయశోగుళుచ్ఛ ! యవనక్షోణీధవస్థాపనా
మందీభూతకృపాకటాక్ష ! యసకృన్మాద్యత్కళింగాంగనా
బందీగ్రాహ విగాహితోత్తరకకుబ్ఘాటీసమాటీకనా !

వరూధినీ ప్రవరాఖ్యము

చతుర్థాంకము

ప్రదేశము : మూడవ అంకములోని ప్రదేశము.
ప్రవేశము : మాయాప్రవరుని చెలికాడు ప్రవేశించును.

మాయాప్రవరుని చెలికాడు—అదిగో మహాసౌందర్యవతియైన వరూధిని. ఆ గంధర్వకుమారుడైన స్వామి త్రునితో ఈమెను చూచి ఎన్నాళ్లో అయింది.

సీ. ఘనసారపంకమొక్క లతాంగి దెచ్చిన
　　ముట్టివ్రేలనె చుక్కబొట్టుపెట్టి
యింతియొక్కతె పూవు టెత్తు లెత్తినఁజూచి
　　విసువుతో నొకకొన్ని విరులుదుఱిమి
పడఁతి యొక్కతె రత్నపాదుక లిడ నిల్చి
　　తొడుగ కవ్వలికిఁబో నడుగు వెట్టి
బాగాలు వెస నొక్క పద్మాక్షి యొసఁగిన
　　వెగ్గలం బని కొన్ని వెడల నుమిసి

తే. సగము గొఱికిన యాకును, సఖులు పిలువ
సగమొసఁగు నుత్తరము, దెల్వి సగము, మఱపు
సగము నయి చింతచే సగ మగుచు నరిగె
న వ్వరూధిని యంతికోద్యానమునకు.

నా మిత్రుడైన గంధర్వునివలన ఈమె విరహవృత్తాంత మంతా విన్నాను. దేవజాతిత్వజనితవిమలజ్ఞానపాటవంచే తద్వృత్తాంతము సమస్తం యెరింగి నా మిత్రుడు—

శా. ఏగంధర్వుఁడు తద్విలాసములు మున్వీక్షించి తా నెంతయున్
రాగాంధుండయి కోరి హత్తకగడున్ రారాపులం గంతుఁ డు
ద్వేగం బందఁగఁజేయ నెవ్వగల నువ్విళ్లూరుచుఞ్ వేఁగునాఁ
డాగంధర్వకుమారుఁ డంగభవవిద్యాపారగుం డాత్మలోన్.

ఉ. ఒక్కొకవేళఁ బద్మముఖులొల్లమి సేయుదు రొక్కవేళఁ బె
న్మక్కువ నాదరింతురు క్షణక్షణముల్ జవరాండ్రచిత్తముల్
పక్కనవేసఁజన దుపాయములఞ్ దగునిచ్చకంబులఞ్
జిక్కఁగజేసి డాసి సతిచిత్తముబట్టి సుఖింపఁగాఁదగున్.

అని తలచి మాయా ప్రవరునిరూపంతో యిదివరకు తన్ను తిరస్కరించిన వరూధినిని పొందాలని నిశ్చయించుకొన్నాడు. సంగతంతా చెప్పి ప్రవరుని వేషంతో యిప్పుడే వస్తానన్నాడు. అదిగో-వస్తున్నాడు. ఆహా!

సీ. అర్ధచంద్రునితేట నవఘళించు లలాట
పట్టిఁదీర్చిన గంగమట్టితోడఁ
జెక్కుటద్దము లందు జిగి వెల్లువలు చిందు
రమణీయమణికుండలముల తోడఁ
బసిడివ్రాఁత చెఱంగు మిసిమి దోపఁజెలంగు
నరుణాంశుకోత్తరీయంబు తోడ

సరిలేని రాకట్టుజాళువా మొలకట్టు
　　బెడఁగారు నీర్కావిపింజెతోడ

తే. ధవళధవళములగు జన్నిదములతోడఁ
గాళికాముద్రయిడిన యుంగరముతోడ
శాంతరసమొల్క బ్రహ్మతేజంబుతోడఁ
బ్రవరుఁడయ్యె వియచ్చరప్రవరుఁ డపుడు.

(మాయాప్రవరుడు ప్రవేశించును.)

చెలికాడు—(నవ్వుచు) నీ యిష్టం; కాని, చూడు ఆదృశ్యము. జగన్మోహినియైన ఆపరూథిని కొందరుసఖులు తన్నుకొలిచి నడవగా—

క. చటులరఘుళంఝుళరవపద
కటకసమాకృష్టకేళికలహంసిక యై

సీ. ఉరగపూత్కారధూమోగ్రగంధముఁ బాసి
　　పొలయుఁబో యీ తావి మలయు పవనుఁ
డనలాక్షు పెడబొబ్బనలమిన తలదిమ్మఁ
　　బాయుఁబో యీతేంట్లపాటమరుఁడు
ఘర్మసామీప్యసంకలితదాహస్ఫూర్తి
　　నాఁగుఁబో యీసీడ నల్లమధుఁడు
గరళసౌదర్యాత్తకరసుధాకటుకత్వ
　　ముడుపుఁ బో యీతేనె నోషధీశుఁ

తే. డనఁగఁ జంపక కురవక పనస తినిశ
నిచుల వంజుల దాడిమీ విచికి లామ్ర

వరూధినీ ప్రవరాఖ్యము

పాటలీ పూగ కేసర ప్రముఖతరుల
సొబగుమీఱు నుద్యానంబుఁ జొచ్చి యచట.

విహరించుచున్నది. అదిగో—

మ. పవమానప్లవమానపంకజరజఃపాళీపిశంగచ్ఛవీ
భవదభ్యర్ణవికీర్ణకృత్రిమసరిత్పాథస్తరంగాహతైఁ
దవపాషాణవితర్దికాతలమునన్నానాళీకపత్త్రాళితో లు
త్సవమొప్పన్ విహరించుచున్ సరసవాచాప్రౌఢిమల్ మీఱగన్.

ఏమో అనుచున్నారు.

(తెరలో మాటలు వినిపించును.)

(తెరలో ఈ క్రింది పద్యములు వేరువేరు గాత్రముల వినిపించును. మాయాప్రవరుడు వానిమిత్రుడు వానిని వినుచుందురు.)

చ. బటువయి విఱ్ఱవీఁగి పరిపాటిగఁబూచి పరాగపుంజ మొ
క్కొటఁగలయంగఁబర్వఁగొనగొమ్మను గోయిలమించనొప్పెఁ జెం
గటియెలమావి హారరుచి గందవొడిన్ గనుపట్టి నీలతా
స్ఫుటతరచూచుకం బగుచుఁ బొల్చు వనేందిరగుబ్బచన్ననన్.

తే. వెలఁది యిచ్చటి సంపెంగవిరులు గహన
దేవతలయిండ్ల నెత్తిన దీపశిఖలు
గాకయుండినఁ బంచబంగాళమగుచుఁ
బాఱునే మత్తమధుకరపటలతమము.

చ. అపరిమితానురాగసుమనోలసమై చిగురాకుఁజేతులన్
దపసిని గౌఁగిలించె వనితా యిదె రంభదలంప రంభ దా

నపరిమితానురాగసుమనోలసయై చిగురాకుఁజేతులన్
చపసిని గౌఁగిలించు టుచితంబె కదాయన నవ్వె రంభయున్.

ఆ. కొమ్మ కన్నుఁగవకు గోరగింపఁగఁజూచి
తలచుఁబొత్తు గ్రక్కు_దాసనంబు
గవియు నీతమాలగహనాంధకారవి
తానమునకు నుదయభానుఁ డయ్యె.

తే. శ్యామలోపరి నిబిడపత్త్రాభ్రములకు
గాండషండంబు దిగువానకాళ్లుగాఁగఁ
బంకరుహనేత్ర వర్షర్తు శంకనొసఁగు
పోఁకఁబోదియ నవకంపు మోకఁగంటె.

ఉ. చూతమె డాసి పక్వతరశుక్తిపుటాంతర దృశ్యమౌక్తిక
వ్రాతము లై వెలుంగుగరువంపుఁగొటారుల నొప్పు తామ్రప
ర్ణీతటమట్లు జీర్ణదళబృందసమావృతపాండురప్రసూ
నాతిమనోజ్ఞమూలముల నర్థి నెసంగు మధూకసాలముల్.

క. పంకజముఖి విరహాలపయిఁ
గింకన్ నిజసైన్యకోటికిని సెలవిడు మీ
నాంకుని కరతల మన నల
కంకేళిన్ జిగురుగాలి గదలెడుఁ గంటే.

చ. ననుఁజిగురాకు మేయుతటి నోరి కెలంకులఁ దేఁటి గుట్టినన్
వనతరుశాఖలన్ గువకువ ధ్వనిఁబాఱు పికాంగనన్ బికం
బనునయమొప్ప మాన్పగతి నాత్మముఖంబు ముఖంబుఁజేర్చి చుం
బనమొనరించె నందుసుడిమాయలుగా మగవారి కృత్యముల్.

వరూధినీ ప్రవరాఖ్యము

చెలికాడు—ఈ అనిమిషకాంతలు ఇప్పుడు ఎంతో ఒయ్యారంగా పువ్వులు కోస్తున్నారు - మిత్రమా ! వాళ్లు నీవైపు వచ్చుచున్నట్లున్నారు. ఇక జాగ్రత్త ! నేను ఎక్కడో దాగుంటా. (ఒక పొదచాటున కూర్చుండును. మాయాప్రవరుడు వరూధనివైపు చూచుచు చూడనట్లు నటించుచుండును.)

చెలికా—క. నాళీకమధూన్మత్తమ
రాళీముఖరాళి సుఖకరంబగు కొలనన్
గేళీలాలసగతి డిగి
యాళీనివహంబు లోల లాడెదు వేళన్.

ఉ. వాడినమోముఁదమ్మి తెలివాలిక కన్నులు విన్నఁబోపఁ దో
నాడక నెన్నొసల్కరమునం దిడి తీరనిషణ్ణయై జలం
బాడఁగఁ బిల్చువారి నొకహస్తపు మ్రొక్కున నాడుఁదంచుఁదాఁ
జూడక చూచుచూడ్కినలజోటి చెనల్ పరికింప నొక్కచోన్.

మాలిని. రవిరుచిఁద్రసరేణువ్రాతముల్ మించువాత్యా
నివహనిహతిలో నిందిందిరశ్రేణులాడన్
గువలయఘనకుల్యాకూలవల్లీవనీ సం
భవము లగుచు మింటన్ బర్వు పుప్పొళ్లలోనన్.

(వరూధిని యిద్దరు చెలికత్తెలతో ప్రవేశించును).
(వరూధిని ఈ క్రింది పద్యముల కనుగుణంగా వర్తించును).

చెలికా—సీ. పసిఁడితోరముతోడి బాహువల్లన నెత్తి
సారెకుఁబొదలపైఁ జాఁచి చాఁచి
బింబాధరంబు గంపింప నొయ్యన విపం
చీస్వరంబున జట నెప్పిచెప్పి

చతుర్థాంకము

దిశల మార్గాన్వేషి దీర్ఘలోచనదీప్తి
గణముచేఁ దోరణ గట్టికట్టి
కమనీయతనుకాంతికనకద్రవంబున
నారామరంగంబు నలికియలికి

తే. యానితంబవిలంబికాలాహికల్ప
ఘనకచగ్రంథి నచటి భృంగముల కసిత
దీధితులు పడ్డి కొసఁగుచు దేవపూజ
విరులు చిదిమెడి కపటభూసురునిఁ గనియె.

ఉ. కాంచి కలక్వణత్కనకకాంచిక యై యెదు రేఁగి యప్పు డ
క్కాంచనకేతకీకుసుమగాత్రి వయస్యల డించి తన్నికుం
జాంచలవీధిఁ దాఁటుచు ఘనాంతచలచ్చపలాకృతిన్ గలన్
గాంచినవస్తువున్ దెలిసి గాంచినయట్లనురక్తిఁ గాంచుచున్.

ఉ. ఆ కమలాక్షి యింపున దృగంచల మించుక మూసి హర్ష బా
ష్పాకులకోణశోణరుచు లగ్రమునన్ జనఁ జూచు చూపు తీ
రై కనుపట్టెఁ దమ్మరస మంటుకొనన్ వెడవింటివాఁడు క్రో
ధైకధురీణతన్ గఱచి యేసిన సింగిణి కోలయో యనన్.

సీ. తొలుదొల్త వానిఁ గన్నులఁగాంచి నప్పుడ
పల్లవాధర గుండె జల్లుమనియె
నట రెండు మూఁడంజ లరుగు నప్పుడ కాళ్లఁ
బంకజాక్షికిఁ దొట్రుపాటు గదిరె
డాయంగఁజనునప్పుడ ముఖాంబుజంబునఁ
గంబుకంధరకు దైన్యంబు దోచెఁ

గదిసి నిల్చిన యప్డ కనుదోయి తెప్పల
లలనకు మిగులఁ జంచలత బెరసెఁ

తే. గటకటా యను నపుడ గద్గదిక వొడమెఁ
జెఱఁగు వట్టిన యపుడ లేఁజెమట గ్రమ్మె
సొలసి మాటాడ నుంకింపఁదలచి మోముఁ
దేఅకొనఁ జూచునపుడ కన్నీరు వొడమె.

(చెలికత్తెలు మెల్లమెల్లగా నిష్క్రమింతురు.)

క. పాటితకరిదంతద్యుతి
పాటచ్చరగండఫలకభాగంబులపైఁ
గాటుక కన్నీ రొలుకఁగ
మాట వెడల గ్రేటుకొనుచు మానిని—

నా మిత్రుని చూస్తున్నది.

వరూధిని—ఓ ప్రవరా! ఎన్నాళ్లకు నీ దర్శనం మళ్లీ—

ఉ. ఏలర యీ చలంబుడిగి యేలర బాలరసాలమాలతీ
జాలములో శశాంకకరజాలములో వలవంత నత్రువుల్
జాలుగ నాల్గు జాలునిఁకఁ జాలు భవంబనునంత కాఁకకుఙా
బా లయి రాత్రి పంచశరుబారికిఁ జిక్కితి నీకు దక్కితిన్.

శా. రా వైరాగ్యముఁ బూని నీవు కడు నిర్దాక్షిణ్యచిత్తంబునఙా
రావైతేఁ జవిగాని యిందులకు హోరాహోరిగాఁ బోరి యే
లా వాలాయము సేయఁగా బ్రదుకు నీ వాచారవంతుండవై
చావోయెక్కడో నీయెడఙా బొడము వాంఛఙా భూసురగ్రామణీ.

క. కట్టఁడి తనమున కిట్లాడి
గట్టి మనసు ఱాయిసేసి కరఁగవు మఱి నీ
పట్టినది విడువ వీఁక ని
న్నిట్టట్టననేల మా యదృష్టంబుండన్.

కెలికాడు—ఓహో! నా మిత్రుడు తన మాయావేషమును కప్పి పుచ్చుటకు ఎంత కష్టపడుతున్నాడు!

సీ. కొనసాఁగి కామినీ గోష్ఠిఁ బ్రౌఢములైన
యుదుటుఁ జూపుల జెప్ప తుదల నాఁచి
సంతసంబున ముఖాబ్జమునందుఁ జిఱునవ్వు
కందళింపకయుండ డిందుపఱిచి
పొంగారు మైఁదోచు శృంగార చేష్టల
తమిఁదెచ్చికోలు మౌగ్ధ్యమున డాఁచి
పొడము రసావేశమున వచ్చు నర్మోక్తు
లొదవి నాలుకకు రాకుండఁ గ్రుక్కి

తే. మస్తకము వాంచి యుసురని మౌనముద్ర
నేల బొటవ్రేల వ్రాయుచు నిలిచి కొంత
సేపు వెడవెడ చింతించి శిర సొకింత
'యెత్తె'..............................

(దాని కనుగుణంగా మాయాప్రవరుడు ప్రవర్తించును.)

మాయాప్రవరుడు—(సన్నంపు టెలుగుతో) ఓ వరూధినీ!

గా. తల్లిందండ్రియు నన్నుగానని మనస్తాపంబునం బొక్కఁగా
నిల్లా లార్తిఁ గృశింపఁగా సవనవహ్నిశ్రేణి చల్లారఁగా నిల్లిఁ

శూన్యత నొంది సొంపు చెడఁగా నిచ్చోట నేఁ జిక్కి యో
ఫుల్లాంభోరుహనేత్ర యే సుఖమతిన్ భోగించెదం జెప్పవే.

ఉ. ఓ సరసీరుహాక్షి వినవో రతిఁగొఁగిట నీవు చేర్చు నిం
పౌసురభర్తకైనఁ గలదా వలదంచు బెనంగ నేను స
న్న్యాసినె యొక్కచో తపాతపాన్ ఘన సొగ్గదు కేళిపై 'ననా
శ్వాసితదుఃఖితే మనసి సర్వ మసహ్య' మనా నెఱుంగవే.

క. ఐనన్ గానిమ్ము భవ
ద్దీనతకై వ్రతము విడిచితిన్ బరులకు మే
లైనన్ జాలు శరీరం
బైన నుపేక్షింపవలయు నని యట్లుంచెన్.

క. తిపురక యింకొక్కటి విను
కవయునెడన్ వలయుఁ గన్నుఁగవయును మూయన్
భువి నిది యస్మద్దేశ
వ్యవహారము కన్నుఁ దెఱవ నఘమగుఁ దెఱవా.

శా. ఈ మర్యాదకు నీ వొడంబడిన మే లీభంగి గాదేని మా
భూమిన్ జేరఁగ నెట్లు నీ యొడలితోఁ బోవంగ లేనే కదా
యీ మందాకిని పొంత సీమునులతో నీ వృక్షవాటంబులో
భామా యేఁదప మాచరింతు విధి కబ్రహ్మణ్యమున్ బెట్టుచున్.

తే. ఇంక నొక్కటి వినుము పూర్ణేందువదన
వ్రతము చెడ సౌఖ్యమైనను వలయుఁ గలుగ
వాంఛితము దీర నను నీవు వదలఁజెల్ల
దేను నిను సమ్మతిలఁజేసి యేఁగు దనుక.

క్షాంతయేమిటి కంటేని చెప్పెద. నేను వైదేశికుఁడ; బంధుమిత్ర కళత్రంబులంబాసి దైవయోగంబున నింతదూరం బేఁగుదెంచినవాఁడను. మీద భవదర్థంబు ప్రార్థితుండనై వ్రతహోమాద్యనుష్ఠానంబుల విడువంగలవాడనగుటంజేసియంతరంగంబునంగలతెఱంగు తేటపడం బలుకవలసె ; నాకర్ణింపుము.

ఉ. నీ చనుదోయి సంకుమద నిర్భరవాసన మేననూన న
య్యో చిర సౌఖ్యముల్ గనుటయొండెఁదపంబొనరించి పాపముల్
రాచుట యొండెఁగా కిహపరంబుల కూరక దూరమై వయ
శ్శ్రీ చన రెంటికిన్ జెడిన రేవఁడ నౌదునె నీరజేక్షణా.

వరూధిని—(మోము వికసింపజేసి చెఱగుబెనచుచు తలవంచి నవ్వుతో)

శా. హా నీ నిష్ఠురవృత్తి మాని కరుణైకాయత్త చిత్తంబునన్
మానన్ జాల నటంచు నేఁడు శ్రవణానందంబుగాఁ బల్కుటన్
సూనాస్త్రున్ వెలవెట్ట కేలితి సుఖార్ణోరాశిలోఁ గ్రుంకితిన్
నా నోముల్ ఫలియించె నా వయసు ధన్యంబయ్యె విప్రోత్తమా.

నీవుచెప్పినట్లే చేస్తాను.

(మాయాప్రవరుని బాహువులతో బంధించును. మాయాప్రవరుడు ఆమెనుకూడా ఆలింగనము చేసుకొనును. తెరలో స్నేహితురాండ్ర నవ్వు వినిపించును. వరూధినీ మాయాప్రవరులు ఆలింగనము విడతురు.)

వరూధిని—నా స్నేహితురాండ్రని పంపించి వస్తా (నిష్క్రమించును).
(చెలికాడు మాయాప్రవరుని సమీపించును.)

చెలికాడు—మిత్రమా! ధన్యవాదాలు, ధన్యవాదాలు!

మాయాప్రవరుడు—(ఆశ్చర్యంతో) ఎక్కడున్నావూ!

వరూధినీ ప్రవరాఖ్యము

చెలికాడు—నే నెక్కడున్నానో నాకే తెలియదు! నా మాటకేమిగాని ఆలస్యము చేయవద్దు. శుభస్యశీఘ్రం. శుభస్యశీఘ్రం.

మాయాప్రవరుడు—(నవ్వుచు) సరే నువ్వింకవెళ్లు.

చెలికాడు—ఆ అలాగె వెళ్లిపోతా - వీలైతే నేనుకూడా దోవలో ఏదో ఒక ఆశ్రయం చూసుకుంటా. ఈ దేవతావాతావరణమే చాలా మంచిది. మానవవాతావరణంలో ఉన్న ఆంక్షలు యిక్కడ లేవు. (నిష్క్రమించును.)

(వరూధిని ప్రవేశించును.)

వరూధిని—ప్రవరా! వాళ్లను వెళ్లమని చెప్పేను. కాని నన్ను చూచి—

సీ. అకట నిర్దయబుద్ధి నని దూఱెఁ గడు రంభ
యాహా వివేకి పొదనియె హారిణి
చేఁదు మ్రింగెదవంచుఁ జిలికి నవ్వె ఘృతాచి
మాయలాఁ డని తిట్టె మంజుఘోష
న్యాయనిష్ఠురములఁ బ్రార్థించె నూర్వశి
జంకించె రమ్మంచుఁ జంద్రరేఖ
చెలి నేఁచితని దిసంతులు గొట్టె మేనక
విడువు మాయ లటంచు నుడివె హేమ

తే. గొంట వనియెఁ దిలోత్తమ గూర్మిఁ గొసరె
ధాన్యమాలిని పుంజికస్థల యదల్చె
దివిజకామిను లీరీతిఁ దిరుగు వాఱి
గువ్వ కోల్గొంచుఁ దమలోన నవ్వుకొంచు.

ఈ పొదచాటికి రా.

(వరూధినీ మాయాప్రవరులు కొంతనడిచి, అధరపానము చేసి
చేతులో చేయికలిపి వెడలుచు)

వరూ— మృగనాభినికరంపు బుగబుగల్ గల చోటఁ
మాయాప్ర- జదలేటి తుంపురుల్ చెదరుచోట
వరూ— వకుళవాటీగంధవహుఁడు పైకొనుచోటఁ
మాయాప్ర- గర్పూరతరుధూళి గప్పుచోటఁ
వరూ— బిసమీఁది సెలయేఁటి లిసుక వెట్టిన చోటఁ
మాయాప్ర- చిగురు మావుల సంజ నిగుడుచోటఁ
వరూ— నవమాలికల తీవె నట్టిట్టు పడుచోట
మాయాప్ర- మాణిక్యదీపముల్ మలయు చోటఁ

వరూ— భ్రమదమునఁ దేఁటి లెలుఁగెత్తి పాడుచోట
మాయాప్ర- శారిక లనంగశాస్త్రముల్ చదువుచోటఁ
వరూ— గీరకలకంఠములు క్రొవ్వి కేరుచోటఁ
మాయాప్ర- బావురము లారజంబులు పలుకుచోట

ఇరువురు కలిసి—మన కేళీవనము.

(ఇరువురు నిష్క్రమింతురు.)

1 వ చెలికత్తె—(ప్రవేశించును) నేను వరూధిని ప్రాణమిత్రురాలను కాబట్టి యిక్కడనేయుండి ఆమెకు ఏవిధమైన అంతరాయము కలుగకుండా కాపుంటా,

అ వరూధిని మణిమండితాలయంబుఁ
గాంచి యనురాగమునఁ బ్రవేశించి యంత

వారి నిరువురఁ గూర్చి యవ్వనజగంధు
లాత్మగృహముల కేఁగి రనంతరంబ.

క. పుల్లలవలీనవైలా
వల్లిమతల్లికలతోడ వాసంతిక ఉ
ద్యల్లీల నల్లిబిల్లిగ
నల్లికొనిన యొక లతాగృహాంతరసీమన్.

ఆ విప్రకుమారుడు ఆగజగమనయు ప్రఫుల్లహల్లకతల్పా భోగంబున రహిమిగులగ పొంగెడు కాంక్షతో ఆనందానుభవం పొందుతుంటారు. ఈ నాటి ఈ సంఘటనంవల్ల ఈ వేలుపుముద్దరాలు గర్భందాల్చి ఏ మహాపురుషుని మాత యౌనో! ఏ మను సంభవానికి యిది కారణమవుతుందో! ఏ జగత్కల్యాణం దీనివలన కలుగుతుందో! ఏ మహా కావ్యం దీనినుండి ఉద్భవిస్తుందో!—చాలా కాలమైంది. కాని వరూధినీ ప్రవరులకు అలా కనిపించదు. అదిగో—

(వరూధిని ప్రవేశించును.)

చెలికత్తె—(నవ్వుతో) వరూధినీ! ఏమైంది?

వరూధిని—(చిరునవ్వుతో) ఏమైందా! (చేయి చెలికత్తెపైన వైచి.)

సీ. సహసానఖంపచస్తనదత్తపరిరంభ
మామూలపరిచుంబితాధరోష్ఠ
[illegible] మతిశయోత్ప్రచుకల్పితదంతసంబాధ
[illegible] ఘుగణితగ్రావిశయ్యానిపాత

పతివేలమణితయాష్టార్థగల్లచపేట
మతిదీనవాక్సూచితాత్మవిరహ
మంకురత్పులకజాలావిద్ధసర్వాంగ
మానందకృత హాః రవాననాబ్జ

తే. మాత్రపక్షీణనుతివర్ణ మానిమీలి
తాక్ష మాస్విన్నగండ మాయత్తచేష్ట
మాస్తిమితభూషణారవ మా వధూటి
ప్రథమసురతంబు గంధర్వపతి గరంచె.

యింకా చాలా ఉన్నది.

(చెలికత్తైను లాగుచు యిద్దరు నిష్క్రమింతురు.)

తెరపడును.

(తెరలో)

రాజపరమేశ ఫణిరాజబల ఫుల్లాం
భోజముఖ భోజముఖభూపవిపులాంసో
త్తేజితధరాభరణ దీక్షితభుజాని
ర్వ్యాజభయదాజివిజితారినృపరాజీ.

సమాప్తము